Den nyaste Solförmörkelsen på publicismens himmel eller Sista acten i Går-an-dramat

Bokutgåva

Wahlström & C., Upsala 1851.

* * *

Sista acten i Går-an-dramat.
1.

Så har då, inom en kort tid, den tredje stjernan slocknat på publicismens himmel, – den tredje och mäktigaste, den mest firade härföraren för radicalismens svenska friskaror tagit sitt afträde på ett sätt som vi allmänt veta ; de båda sista irrblossen efterlemnande ett af brott och bedrägerier bränmärkt namn. Detta sista stjernfall har, på ultraliberalismens natthimmel, varit briljantare än något af de föregående, i samma mån som Almqvist i grundligt framåtskridande öfverträffat Elof Lindman och Sandvall, och i samma mån som Aftonbladets actier på frisinnighetens marknadsplats står öfver Dagligt Allehandas och den Götheborgska Handelstidningens. Hittills hade de båda förra propheternas plötsliga försvinnande icke, som det tyckes, gjort sjelfva läran någon betydlig skada. Man hade i alla fall öfverstepresten qvar: så länge *hans* orakel ännu talade, flödade den högsta vishetens ord från mångfaldiga canaler, ty den frejdade siaren talade genom många språkrör, uti *Romaunter, Mabinogier*, Komedier, Originalbibliotheker, Perlböcker, skol- och folkskrifter, och uti landets största tidning. Såsom den lärdaste bland de olärde, den snillrikaste bland de hufvudlöse, den djerfvaste, mest conseqvente och sjelfmedvetande bland den stora skara, som gifver sig ut för liberale, frisinnige, framtidsmän, nationens män o.s.v., var med ett ord denne Eugène Aram själen, tanken, kärnan i hela detta sällskap, i det Stockholmska reformsällskapet, i den röda propagandan, i Sveriges „erkändt första tidning.„ Då de flesta inom sekten endast famla, endast äflas om att nedbryta det nuvarande samhället, utan att hysa minsta klara medvetande om hvad derpå skall eller bör följa; så var Almqvist en ibland de få, som interesserade sig för något mer än förstörelsen blott och bart, ty redan vid sitt första uppträdande hade han ett bestämdt mål, ett syfte, för hvilket han oaflåtligen arbetade: han hade uppgjort en lära, hvaraf han styckevis utsläppte särskilda capitel bland allmänheten. Till vinnandet af detta mål var visserligen förstörelsen och upplösningen en nödvändig förberedelse, och så till vida hörde han till Radicalerna; för spridandet af dessa läror behöfde han Aftonbladet lika mycket som Aftonbladet behöfde honom. Biståndet var ömsesidigt; enda skillnaden, att då Aftonbladet i sina föreställningar om staten, förmente, att huset skulle bära sig, ja först då blifva rätt trefligt, bastant och comfortabelt, när endast man nedref taket och öfvervåningen; så begrep Almqvist ganska rigtigt, att ett hus, som blott består af en taklös undervåning, är obeboeligt och måste snart sammanstörta, och derför ville han att huset skulle nedbrytas ända till jorden, platsen jemnas, samt en annan byggnad i stället uppföras. Och hvilken var denna byggnad? Ett socialt luftslott; ty Almqvist var Socialist, — ingenting mer, ingenting mindre, och dermed är allt sagdt. Och Socialist var han redan på en tid, då knappt någon i Sverige ännu visste hvad denna sekt egentligen var.

I hufvudsaken har Almqvist således icke originalitetens ära, ty upptäckten var redan gjord, systemet redan färdigt långt före honom; i snille och tankestyrka står han långt tillbaka för Proudhon, den mest genialiske i hela sekten; och så långt Almqvist än hunnit på det conseqventa framåtskridandets väg å *denna* bana , så tvifla vi dock på, att han hann fram till det yttersta målet – den rena, obetingade Satans-dyrkan. Det är blott få, som ha mod dertill, men dessförinnan är man, inom denna spher, endast en præliminarist, en feghjertad,

som studsar tillbaka för de sista resultaterna. Radicalismen, blott och bart, är ett stympverk, en blott negativitet; den kan icke, sedan den en gång proclamerat folkviljan såsom samhällets högsta och enda lag och såmedelst bannlyst förnuftet och rätten, sluta annorlunda än med att *uppgå* i Socialismen, d. v. s. antaga köttets Evangelium, den råa, crassa materialismen. Emedan Socialismen åter är en krigsförklaring emot Christendomens Gud, kan äfven hon ej sluta annorlunda än dermed, att hon antingen med Max Stirner förklarar menniskan för Gud, eller med Feuerbach o. a. förnekar honom, eller med Proudhon väl antager honom, men i egenskap af menniskoslägtets urfiende, den der måste besegras; ty först då, heter det, är menniskan fullkomligen emanciperad och frigjord från den urgamla traditionens och auctoritets-trons fjettrar.

Läsaren finner, att Almqvist var långt ifrån att vara uppfinnare af den lära, hvars första apostel i Sverige han var, men detta oaktadt bestrida vi ej, att den form, han åt henne gaf, på sätt och vis var ny. Almqvist var den enda poet, som (oss vetterligen) sekten hittills haft 1, och tillika till en viss grad tänkare, således hvad Fransoserne kalla *poète – philosophe.* Han hade för mycket förstånd, för att ej inse att den rena radicalismen antingen blott är en sjelfförvillelse eller ett uppsåtligt bedrägeri; han begrep att den absoluta folksuveräneteten i Europa förutsätter antingen ett nytt slägte af till Englar förvandlade menniskor, eller ock, i fall den råa massan, sådan nu är, skall få oinskränkt frihet att grundlägga en ny, efter sina lustar inrättad stat, förutsätter detta en helt ny lära, ett nytt Evangelium, en fullkomlig upp- och nedvändning af de sedliga och religiösa begreppen, eller med andra ord en ny statslära, en ny religion, i rak motsats mot Christendomen, en lära, hvaruti last kallas för dygd, arsenik för hvithet och oskuld. Men han var nog mycket fantast, för att begripa, att Socialismens förhoppningar om uppbyggandet af en ny stat, der mjölk och honing skulle flöda liksom i Kanaan, endast grundade sig på en omätlig förvillelse, ett fullkomligt misskännande af menniskonaturen samt en förundransvärd obekantskap med de moraliska och physiska lagarna. Hvad som egentligen var nytt hos denne Köttets Apostel var det *ästhetiska* elementet. Liksom alla socialismens särskilda sekter, stödde sig också den Almqvistska på tillfredsställandet af de djuriska lustarna; men han ville, liksom Epikurus, krydda och förädla njutningen med poesi, musik, plastik; han ville med blomster betäcka osedlighetens hemska, djupa afgrund, och gaf fördenskull lasterna namn af dygder. Man kan visserligen invända, att detta (uppsåtliga eller medvetslösa) taskspeleri icke heller är främmande för Fourierska systemet, ty äfven i phalanstèren skulle de särskilda arbetarflockarna rycka ut på fältet, beledsagade af sång och spel, och på lika sätt vid hemkomsten emottagas 2. Men Almqvist visste bättre än någon annan (om vi kanske undantaga E. Sue, som vida står öfver A. som romanskrifvare, men icke som socialistisk tänkare), att kläda systemet i en brokigt skimrande poetisk drägt. Han uppträder i hundrade olika costumer, men alla öfversållade med rubiner, turkoser, smaragder, chrysopraser, af hvilka några äro verkligen äkta (vi hafva alltid erkänt det), men det vida större antalet bestående af färgadt glas och Fahlubriljanter, innefattade i kattguld; föröfrigt behängde han sig med allt möjligt bjäfs, icke ens försmående de barnsligaste Nürnberger-prydnader. Oaktadt allt det löjliga, pjollriga och barnsliga, som mer eller mindre förekommer i nästan alla hans compositioner, oaktadt orimligheten i hans plananläggningar, förmådde dock denna grannlåt sprida ett sådant magiskt bländsken, att allmänheten en lång tid – och till en viss grad ännu – höll alltsammans för äkta, och för öfrigt alls icke märkte, under denna rikedom på ädelstenar, af hvad ränning och inslag klädnaden egentligen bestod. Det finnes nemligen knapt någon enda af de Almqvistska produkterna, äfven de skenbart oskyldigaste och frommaste, i hvilka ej en röd tråd går igenom den öfriga snodden, och denna tråd, omärklig för svagare ögon, är just sjelfva hufvudsaken, allt det andra endast blå dunst, poetiskt biverk, eller ock rentaf barnsligt joller och pjoller. Denna röda tråd består i någon ur den nya läran hämtad sats, som skall framlurendrejas och oförmärkt inpreglas, och hvar och en af dessa satser går ut på att insinuera, att hvar och en mensklig eller gudomlig lag endast vore en tillfällig convention, utan någon förbindande kraft, så vida den ej gillas af förnuftet, – men som hvarenda en tror sig vara i besittning af det rätta förnuftet, måste utslaget i yttersta instansen bero af det individuella godtycket. Ungt folk, fruntimmer, de enfaldiga, således den stora allmänheten – förstodo (som sagdt är) högst sällan

hvarom frågan var; man höll sig blott till utanverken, beundrade eller klandrade det ästhetiska i compositionerna. När åter syftningen (såsom i Går-an-boken) var alltför genomskinlig, eller af granskare lades i dagen, begagnade Förf. den utvägen att förklara: det är icke jag, Carl Jonas Ludvig Almqvist, som så säger och påstår, utan det är Sara Widebeck, – eller Richard Furumo – eller Hugo Löwenstjerna, som förfäktar denna sats. De tala hvar efter sin art; hvad rår jag, författaren, derför?

Ett af de medel, hvarmed A. fångade hopen, var det, att han icke på en gång, utan blott styckevis, framlade sin lära, och mestadels alltid i så dunkla och sväfvande uttryck, att läsaren förtärde giftet utan att ana det, ja mången gång med den inbillningen – så vackra voro oblaterna, som gömde det – att de spisade ett himmelskt manna. Detta mystiska halfdunkel, detta prophetiska taskspeleri, denna långsamma utspisning, i småportioner, af de (förment) nya sanningarna, höllo allmänheten i en viss spänning och ökade verkan af de mystagogiska konststyckena. Vi lemna derhän, om dessa gradvisa uppenbarelser af den esoteriska läran föranleddes af nyssnämnde kloka beräkning eller af insigten deraf, att om den genast och på en gång hade blifvit framlagd, skulle allmänheten med fasa och afsky studsat tillbaka. Varsamhet var således af nöden: det var först sedan 1848 års revolutioner och sedan de radicala bladen, med Aftonbladet i spetsen, hos de okunniga och enfaldiga förvillat begreppen om hvitt och svart, om lagar och rätt, om kyrka och stat, som Törnros-Aposteln tyckte tiden vara inne att rycka ett par raska steg framåt.

Ett tredje medel, hvarmed A. förvärfvade popularitet, var puffsystemet, hvilket han till en i Sverige oerhörd grad utbildade. Vi skulle kunna berätta curiösa ting om de praktiker han använde, för att få sina „Fria Fantasier„ anmälda, någorlunda enligt önskan, i Sv. Litt. Fören. Tidning, på en tid, då den större allmänheten, och den liberala pressen isynnerhet, betraktade honom som en halfförryckt fantast. Det var i sjelfva verket dessa recensioner 3, som lade grundstenen till A:s poëtiska ärestod och väckte den beundran han från denna tid började röna hos ungdomen och damerna. Vi kunde ock berätta, huru mannen insmickrade sig hos den beskedlige Utgifv. af Eos, för att af honom erhålla berömmande kritiker. Men sedan A. inkom i Aftonbladet, var det han sjelf, som utdelade de vittra kransarna, och ville någon erhålla en sådan, var det ej rådligt att uppträda som en motståndare till Törnros-böckerna och Törnros-idéerna. Satte man sig dessutom emot Aftonblads-Utgifvarens politiska åsigter, så kunde en sådan författare vara säker att antingen smädligt eller med tystnadens vältalighet blifva bemött i den stora tidningen *(expertus loquor).* Hr Hjerta, som aldrig betraktade litteraturens alster annat än som varor, lät A. fritt *schalten und walten* inom det ästhetiska gebietet, och fann det troligen högst naturligt, att A. skref berömmande sjelfrecensioner, liksom egaren sjelf lät i bladet utbasuna sina förlagsartiklar, och tog mycket illa upp, när någon af de öfriga tidningsskrifvarne, med hvilka han stod i vänligt förhållande, något skarpt nagelfor med hans bokvaror4. Med ett ord: från denna tid kom vexelbeprisnings-systemet rätt i gång: A. beröktes från alla håll och var i allmänhet ej otacksam, ehuru vi känna ett par fall, då den lofvande vedergällningen uteblef. Vi åberopa, såsom det sednaste, oss bekanta exemplet, den storpuff mannen nyligen erhöll i Carlstads-tidningen, hvarest det bland annat heter, att „först om hundrade år skola Svenskarne begripa Almqvists öfverlägsenhet och gifva rättvisa åt hans stora förtjenster„: ord, hvilka, (i fall vi minnas rätt), den beprisade tog till motto för den lofsjungande, sjelfskrifna orlofssedel, han kort derefter lät införa öfver det sednaste häftet af sin perlbok. Svårligen kan den oinvigda delen af allmänheten göra sig en rätt föreställning om det presstyranni, den mer än ryska censur, som A.B. utöfvat, och till en del ännu utöfvar. För flera år sedan uppgafs i offentligt tryck, huru åtskillige bokhandlare i landsorterna återskickade eller undangömde skrifter (vi minnas ej mer hvilka), som voro rigtade mot Hr Hjerta, men icke funno minsta betänklighet i att sälja den af honom förlagda Straussboken, rigtad mot Christendomens gudomlige stiftare. Men jag vill anföra några drag ur egen erfarenhet. Sedan jag 1838 upphörde att ega eget boktryckeri, vände jag mig rörande förlaget af åtskilliga af mina nyare skrifter till flera förläggare, men förgäfves, äfven då fråga var om rent vetenskapliga eller vittra, i hvilka alls ingen polemik förekom. Länge förstod jag ej orsaken till denna ogenhet, till dess en af de större förläggarne, som var alldeles partilös både i politik och litteratur, upplyste mig om anledningen dertill; han sade mig helt uppriktigt, att när en bok af mig utkommit, skulle den, i följd

af min kända politiska och litterära antagonism mot Hjerta och Almqvist, antingen blifva alldeles nedljungad i deras tidning och afsättningen derigenom qväfd – eller ock dess existence alldeles ignorerad, hvadan intet anständigt honorarium kunde bjudas; annat vore förhållandet med en Braun, Orvar Odd, Kullberg, Ridderstad, Albano m. fl. hvilka hade lyckan att, såsom frisinnige, stå väl på allrahögsta ort, beprisas och derföre gouteras och köpas af allmänheten, hvadan hederliga honorarier till dem kunde betalas. Läsaren finner, huru belönande det är att med en smula talent vara frisinnig, och huru välbeställdt det är med vår publicism, i det att en conservatif ställes på svältdiet. Väl hafva mina skrifter ändock brutit sig väg till allmänheten, så godt de kunnat, men de radicala bladen kunna icke förebrå sig minsta åtgörande i den saken 5, ty det har tills dato gått till punkt och pricka som den erfarne bokhandlarn förutsade. Men, tillade han, icke nog härmed: förlade han en af mina skrifter, vore anledning att befara, att hans öfriga blifvande förlager skulle i A.B. med ogunst anmälas eller åtminstone komma att med tystnad förbigås. Samma svar erhöll jag nyss af en annan förläggare, som först lofvade att taga denna lilla brochure på sitt förlag, men åtrade sig, sedan han sofvit på saken, förmodligen skrämd af en orolig dröm. En sådan buse är A.B. för svenska förläggare, publicister och bokhandlare! Troligen är Czaren icke mer fruktad af litteratörerna i sitt stora rike. Jag känner blott tvenne förläggare, som äro frie från Aftonbladsskräcken: den ena det boktryckeri, der denna brochur tryckes och förlägges, den andra firman Lindh i Örebro, till hvilken jag hållit mig, alltsedan jag blef upplyst om den annorstädes grasserande räddhågan. Men, invänder man, till allt detta – så vidt det rör politiska åsigter – är A. oskyldig; ty Hr Hjerta har uttryckligen och mer än en gång (efter katastrophen) förnekat, att denne hans medhjelpare hade ringaste del i redactionen (utom då egaren var på resor), utan blott befattade sig med litteraturen. En af mina vänner, som till sin förvåning läst denna försäkran, har berättat mig hvad som vederfarits honom sjelf, med tillåtelse att detsamma i tryck omnämna. Ett af Consist. Minus i Upsala fäldt utslag rörande en för andra resan föröfvad stöld, blef af Hofrätten upphäfdt och sedan af Justit. Cancelleren åtaladt. Detta åtal blef i A.B. med särdeles fägnad omtaladt (hvilket var Red:s fulla rätt), men i referatet om saken inflöto, vare sig med eller utan uppsåt, ett par factiska misstag, som gåfvo utslaget en väsentligen förändrad charakter. En af domrarne inskickade då, i Maj förl. år, en helt kort belysning, utan ett enda ohöfligt ord mot tidningen, med begäran om dess införande i bladet. Ombudet, en Kyrkoherde i Stockholm, träffade begge herrarne på bureaun, begge genomläste den lilla skriften, men gåfvo skiljaktiga svar: Hr Hjerta beviljade, men Almqvist nekade dess införande. Slutligen gick det, icke som Hr Hj., utan som A. deciderat: – skriften inkom icke. Den blef väl sedan införd både i Posttidningen och Tiden, men de jurister, som väl läst A.B., men ingendera af de bada sistnämnde tidningarne, äro än i dag ej i tillfälle att pröfva huruvida Consistorii utslag hvilade på giltiga grunder eller ej.

Vi hafva varit vidlöftiga i denna sak , men vi anse ett slikt missbruk af den större publicitetens monopolium, ett slikt ockrande på en vidsträckt circulation, en slik trafik med enskildes och autoriteters goda namn och anseende, såsom ett af de skamligaste och brottsligaste näringsyrken – ett af de mest verksamma sätt att förnedra en nations bildning och moral. Inför Inquisitionen och Jakobinernes Revolutions-tribunal fick den anklagade, åtminstone för formens skull, försvara sig: A.B. dömmer ohördan och sätter munkafle i mun på den förtalade och smädade. Vedergällningens dag har kommit: Hr Hjerta behandlas sjelf enligt samma grundsats, med stegrad brutalitet, af sin egen andeliga fosterson, Folkrösten, som nu vunnit populacens öra – och alla A.B:s protester och verop tränga icke till den hop, inför hvilken han anklagas.

Men vi återgå till A:s enskilda litterära personalier. Emedan vi ofvanför kommo att nämna Albano, den Almqvistska rökpilten i Wermland, om hvars identitet och oegennyttiga motiver ingen kan misstaga sig, vilja vi rätta ett af honom begånget groft uppsåtligt eller ouppsåtligt misstag. Han försäkrar neml. käckt, att Tegnér hörde till A:s beundrare. Ur säker källa ha vi dock hört, att Tegnér *in totum et tantum* ogillade hela det Almqvistska skriftställeriet. Likaså Geijer. Den, som skrifver detta, var närvarande då en af mannens dåvarande mest brinnande beundrare föreläste inom en liten utvald krets den då nyss utkomna Signora Luna, som hör till A:s bättre producter. Skådespelet, föreläst med eld och en särdeles vacker declamation, gjorde på sällskapet ett i det hela ganska fördelaktigt intryck. Efter ett par acter inträdde en paus, da

åhörarne uppmanades att yttra sina omdömen. Atterbom och vi andra berömde hvad med mer eller mindre skäl och rätt *kunde* berömmas, men gjorde några anmärkningar emot de många orimligheterna i planen. Men nu inföll Geijer och förkastade pjesen från början till slutet: en disput uppstod, som å begge sidor fördes med den häftighet, att den glödande föreläsaren, som af Geijer påräknat ett alldeles motsatt omdöme, blef så gripen af denna opposition, att han var nära att bli allvarsamt sjuk. Detta tilldrog sig vintern 1835. Några år derefter förändrade Geijer sin öfvertygelse, så om Signora Lunas skald som om mycket annat, så att jag, till min förvåning, om honom i en af Geijers sednaste skrifter – om Göthiska Förbundet – fick läsa en *mention honorable* af temligen ampel art 6. – För fullständighetens skull kan nämnas, att Ansgarii skald från början – långt före hans theologiska strid med mannen – yttrade sig alldeles som Tegnér om hela Törnrosväsendet, och att han (som bekant är) sedermera i en vidlyftig bok, grundligen och på ett ovederläggligt sätt, bevisat dess nära förvandtskap med Socialismen och dess med henne gemensamma dämoniska rigtning.

Flera år förut hade dock Tidens Utgifv., när Går- an-boken utkom och på ett så vämjeligt sätt beprisades i Eos och Aftonbladet, uppträdt å sedlighetens och det sunda vettets vägnar och på skämt och allvar uppdragit en charakteristik öfver de Almqvistska productionerna, och, utan att förneka de spridda drag af snille, som der, ehuru sparsamt nog, förekomma, och, med erkännande af en och annan skrifts värde, hvilken man som ett helt med skäl kunde gilla och berömma, ådagalaggt så väl de öfrigas moraliska halt, som deras narraktiga, barnsliga, förskrufvade, maniererade beskaffenhet, hvilken i hopens ögon, så snart en författare blott lyckas komma i ropet, gäller för genialitet. I ett hade han dock misstagit sig: ännu obekant med Socialismen hade granskaren gjort A. den äran att anse hans lära om äktenskapet för originel, då den likväl endast är en utbruten del af nämda sekts doctrin. Emellertid var denna skrift, kallad *Den äkta och veritabla Törnrosens Bok*, den första7, som, uppfattande Törnroseriet i sin helhet, uppvisade – enligt de acter, som tills dato i tryck blifvit allmängjorda – den förut omtalta röda tråden, eller den mer eller mindre fördolda syftningen emot christendomen, sedeläran, staten och familjen, som genomgår nästan hela raden af de Almqvistska snillefostren. Samtidigt utkom en störtflod af parodier öfver Går-an-boken, af hvilka i synnerhet en var författad med långt större talent och qvickhet än originalskriften, ehuru densamma i ästhetiskt hänseende kan räknas till A:s bättre producter. Allmänheten blef nu uppmärksam; de flesta öppnade ögonen, fruntimren, som för ingen del ville blifva emanciperade, reste sig i massa, och från denna tid kan man säga att det var slut med mannens moraliska reputation. Också skref han sjelf (med få undantag) oupphörligt ned sig: den poetiska ådran började försina, producterna blefvo mera vattenaktiga och långtrådiga (emedan han dref vitterheten som en näring), hans lyten tillväxte, hans manér förstenade sig, hans satser blefvo mera vidunderliga, nyheten var försvunnen och måste ersättas genom knalleffecter och en stegring af bizarrerier och orimligheter. Man har sagt oss i boklådorna, att hans sednare romaner ej särdeles köptes, och förlaget af Perlbokens första del berättas betydligen bidragit till dess förläggares ruin, oaktadt boken medelst röda och gula anslag på alla Stockholms gathörn utpuffades 8. Mellertid fann författaren dock ännu bland den svärmiska delen af ungdomen en och annan beundrare, och de offentliga rökverken i tidningarna uteblefvo icke, emedan unga vitterlekare, så vida de ville utpuffas i Aftonbladet, måste med smicker köpa hans gunst, och när berömmet emellanåt lät vänta på sig eller utföll för knappt, berömde A. sina vittra och musikaliska foster i sjelfrecensioner.

Det gifves dock en punkt, hvaruti de, som förr eller sednare, mer eller mindre fullständigt, begripit syftningen af berörda skriftställeri, dock, enligt vårt förmenande, gjort A. orätt. Men ansåg honom gemenligen för en hycklare; hans befängda läror, som gåfvo sig ut för att befordra humanitet, skönhet, sedlighet, folkupplysning, förädling, befrielse från fördomarna, de urgamla traditionerna, – detta allt höll man för ett blott antaget sken, ett bländverk, en mask, för att vinna uppseende, rop, popularitet. Nej; A. hade allvar, fullt allvar dervid; han betraktade sig verkligen som en ljusets och sanningens apostel; han var en af de propheter, hvilka tro på sig sjelfva. Vi påstodo detta i „Den äkta och veritabla Törnrosens Bok„ ,

och vi vidhålla det ännu. I sitt bidrag till lefnadsteckningen i Biogr. Lex. säger han sjelf: „I mina skrifter, liksom i mina lefnadsomständigheter, har gjort sig gällande ett sträfvande efter himmelskt och jordiskt *tillika* – af cœlest sentiment och tillika ren natur. „ Vi äro fulleligen förvissade, att detta var A:s rena öfvertygelse, och att han alltid, med hela sitt lynnes orubbliga consequens, förblef den trogen. Nyckeln till förklaringen är blott den, att A., liksom så många andra af den sorten, var en Köttets Évangelist, och liksom alla dylika apostlar, satte han köttet, materien, sinnligheten högst. Uppskattningen af godt och ondt, måttet på dygd och last, blef således helt och hållet omvändt: hvad vanliga menniskor kalla kättja och sedeslöshet, kallades af honom andlig kärlek; hvad vi kalla trohet mot löften, eder, fördrag, kallades af honom falsk convention, som under vissa omständigheter godtyckligt kunna brytas; hvad vi kalla lågt, gement, skändligt, kallades af honom hvithet, skönhet, himmelskt tycke; hvad vi anse för djurisk råhet, brutalism, ansågs af honom för „menniskans sanna bana„ , „ren natur„; hvad vi anse för heliga pligter, bannlystes af honom såsom „fördomar, uråldrig vidskepelse, intrång i de oafytterliga rättigheterna„; hvad vi anse för brott, betraktades af honom som tillåtligt, när förbrytaren behagade anse sig begåfvad med „cœlest sentiment.„ Hela detta system är ej annat än den rena satanismen, och kunde ej sluta, så i lära som lefverne, med annat än normen: „Två ting äro hvita : oskuld och – arsenik.„ Der ha vi systemets slutsten.

Bläddrande i Tintomara, stöta vi på följande betraktelse öfver Ankarström: „*Rättframhet* i charakteren får ej nekas honom. En viss *rättlinighet* i allt hvad han gör och säger, som är mig olidlig. Han går aldrig annars (annorlunda) än i *raka* streck på gatorna, och för armarne som alnar. – Orimlighet! liflöshet! Hvar finns i naturen och verkligheten sådan *rakhet?* Det blott och bart *räta* är ypperligt i Mathematiken, men duger ej i Musiken, och i menskliga lifvet förer det till – döden. Jag försäkrar dig, jag tror att han af någon inbillad grundsats om det *Rätta* gjort denna förskräckliga gerning.„ – Ankarströms lönnmord framställes alltså som en handling, hvilken härledde sig från hans alltför stora *rättframhet i charakteren*, hans vurm för den *raka linien*, för det *Räta* och *Rätta.* Detta var en honom egen, orimlig fantasi – men också ingenting vidare. Redan i Sv. Litt. Fören. Tidn., der stället ock är anfördt, men utan vidare commentar, anmärkes att kungamördarns skriftliga bekännelser i boken utmärka sig genom „en *godärlig bestialitet.* „ – Alltså rå, brutal, till och med „förskräcklig„ och, – hvad nästan värre var – „omusikalisk„ var gerningen, detta nekade icke Förf. den tiden, innan han sjelf fick samma „mathematiska„ passion som Ankarström för den raka linien, för det „*Räta*„ , som är detsamma som det „Rätta„ ; – men *godärlig* var den i alla fall. Hade någon den tiden så commenterat dessa ord, så skulle Almqvist och Almqvist – dyrkarne ropat himmelshögt: „hvilken skändlig misstydning„, eller ock skulle det hetat: „Bevars! Det är icke Tintomaras författare som fäller detta omdöme, det är den underlige Onkeln, som talar „enligt sitt väsendes sanna natur. „ Nu begriper man, att Ankarström var oskyldig, såsom den der, enligt *sin* öfvertygelse „handlade i skapelsens mening„ – således icke af ett „blott infall„ , icke af „förflugenhet„ 9. Men den tiden fingo detta och dylika ställen inför de läsare, som ej rentaf halkade dem förbi, passera för blotta paradoxer. Hvem vet till och med, om ej mången läsande „Flabbe„ dervid ropat: „genialiskt! genialiskt!„

Den länk, hvarmed A. sammanhängde med den bättre delen af menskligheten, var den artistiska; han ville, att lifvet skulle förskönas af sång, musik och bildande konst, blommor och ädelstenar, att det skulle tillbringas i rosengårdar och i „palatser af agath och jaspis med silfver-colonner„ ; och föröfrigt skulle menniskan vara fullkomligen obunden af gudomliga och menskliga lagar, endast hämtande rättesnöret för sina handlingar från sitt eget tycke. Under sin ungdom trodde sig A. finna ett sådant paradis i en Wermlands vildmark, i det fria naturlifvet, halfs som bonde, halfs som litteratör. Först sedan utförandet af en sådan plan befanns omöjligt, och troligen sjelfva lefnadssättet enformigt och ledsamt, uppträdde han som författare och publicist, för att reformera christendomen och moralen, samt på nya grundvalar uppföra ett nytt samhälle med ett kolossalt „mathotell„ såsom kärn- och medelpunkten. Sålunda hade den svärmiske mästaren i Manhemsförbundet gjort sig till hela det svenska menskoslägtets pædagog; „den mjölkdrickande Furumo på Råbäcken„ lemnat skogsöcken och vargmarken samt trädt in på verldsskådebanan, såsom siare och apostel,

som ej mer spisade hafrebröd och kärnmjölk utan hummerpastej och tryffel; och det wermländska torpet hade antagit de kolossala dimensionerna af ett *pandokeion*, som förenade alla de njutningar, all den lux och prakt, som den mest utsväfvande fantasi och den mest förfinade sinnlighet kunna uttänka, och der familjelifvet, numera onödigt, upplöstes i allmänt broder- och systerskap, och i äktenskapliga fritt slutna och frivilligt upphäfda duetter och qvartetter. Den stora reformatorn beundrades numera icke blott af några enthusiastiska ynglingar, icke blott af den fjoskige Hofmarskalken på Jagtslottet, utan ock af den ganska stora allmänheten i Sverige och Finland, och kanske äfven här och der i Norige och Danmark. Olik de öfriga Socialisterne, voro dock hans varmare sympathier fästade, icke vid städernas arbetare och mobb, utan vid allmogen, och i hans sednare skrifter andas en viss frisk landt- och skogsluft, som lyfter honom i en renare poetisk rymd, än hans fransyska kamrater, som söka sina idealer i verkstäderna och på gatan, i fabriksarbetare och trashankar. Jemförd med dem, var A. sålunda aristokrat; men han idealiserade ej blott den svenska naturen, utan förderfvade, förfuskade och förskrufvade den merendels genom inblandning med främmadartade elementer, genom upptagande af en bizarr halfbildning, genom ett visst pjoller och barnsligheter, så att hans bönder och pigor blefvo lika orimliga, lika omöjliga halfväsenden som Gessners herdar och herdinnor. Men just detta behagade allmänheten. Denna förmärkte icke den inre syftningen, som i de äldre skrifterna också är temligen dunkel och tvetydig, endast blixtlikt framträdande, utan man blef stående vid de poetiska utanverken. Läran var i sin grund rent af diabolisk, men afgrunden öfvertäckt af rosor och de raraste ädelstenar.

Genom dessa fantasterier bedrog och förförde A. de exalterade och till en viss grad sig sjelf. Man kan vara fullt säker på, att A. icke gör sig de ringaste förebråelser öfver sitt förfalskningsbrott, sin stöld och sina tredubbla förgiftningsförsök; om han just icke tror att han dermed gjort eller velat göra en god gerning, så anser han dock säkert dessa brott för helt oskyldiga experimenter. Saken är klar och står i nogaste öfverensstämmelse med läran. Visserligen gillar icke propheten dessa och andra förbrytelser, när de äro foster af „origtiga infall, nycker, förflugenheter, påfund och låga passioner.„ Men något slikt kan ej förutsättas af en prophet, än mindre kan en prophet ett ögonblick sjelf tro, att han drifves af så slemma och gemena bevekelsegrunder. Vi förutsätta således att A. uppgjort med sitt samvete, att capitalisten v. Schewens förflyttning till evigheten vore mer en vinst än en förlust för den svenska menskligheten, och att ifrågavarande 17,200 Rdr vore mera till nytta i hans, än i den gamla penningemenniskans hand. Men han har tillika sökt vältra skulden på en stackars oskyldig flicka! Hvad mer? Låt vara att Amanda Brandt är lika „hvit„, lika „seraphisk„, lika väl „tecknad till uttryck af sitt namns innersta lynne„, som Nuna, Stellamira, Azilia, Rosalduna eller Solviva, „stundom kallad Solaviv„ ; allt detta kan ej hjelpa henne, när hon står i vägen för den stora mästaren. Hvad betyder ett enda lumpet lif, när det är hinderligt för en hel verldsförbättring, för en ny förklaring af „skapelsens mening„? Det lägre måste uppoffras för det högre; hennes existence kan ej hafva tusendedelen af det värde för menskligheten, som den stora prophetens, som haft till sin mission, att i Romaunter, i Mabinogier, i folkskrifter, i Aftonbladet, i reformsällskaper undervisa de svenska menniskorna i „de oförytterliga rättigheterna„ de „heliga pligterna„ , den sanna friheten „i skapelsens mening„; ty, såsom Aftonblads-Utgifv. uttrycker sig om sin förlorade medhjelpare, ännu *efter* katastrophen, „han stod på *bildningens högsta trappsteg*„ – „han kämpade så ofta och så varmt för det *det godas seger öfver det onda.*„ De äkta Radicalerne, liksom Socialisterne, hafva antagit Jesuiternes grundsats: ändamålet helgar medlen. Utan tvifvel var Herr Hjerta långt ifrån att ana, att denne „kämpe„ skulle gripa till så extrema medel. Hade han dock gjort sig minsta möda att taga kännedom af den mans moraliska dogmatik, hvilken han anförtrodde ledningen af Sveriges litteratur i sitt allmänt lästa, och af många *uteslutande* lästa blad, skulle äfven han tydligen funnit, att den rymliga och beqväma, till den laglösa frihetens sista mål consequent utsträckta läran ej allenast ursäktar, utan rentaf tillåter sådant. Men Hr Hj. har förmodligen ingen tid att läsa böcker; likväl har han obesedt (vi antaga nemligen den bästa förklaringen) tillåtit en person med för honom okända grundsatser, såsom chef för A.B:s litteratur-departement, beherrska hela den svenska populära bildningen, och genom puffande eller klandrande, eller ock negatift, genom tyst

förbigående, bestämma alla utkommande svenska böckers ekonomiska ve och väl, äfvensom opinionen om dem hos den stora hopen af läsare.

Men Aftonblads-Utg:s moraliska ansvar för sin Medredacteurs *litterära* verksamhet hör till ett annat capitel. Vi äro först skyldige att framlägga bevisen för öfverensstämmelsen mellan A:s theori och lefverne; vi vilja blott förut erinra, att det icke är första gången, som vi nu, i denne författares frånvaro, då han ej mer kan försvara sig, påpekat hans läras djupt immoraliska rigtning. Vi uppträdde deremot, såsom sagdt, redan för ungefär tolf år sedan, då propheten stod på högsta spetsen af sin popularitet. Vi yttrade oss ännu bestämdare i tidningen Tidens sista numror för förledet år, i anledning af Törnros-perlbokens tredje del, och hvad vi nu gå att säga, är till det mesta blott ett upprepande af det der redan sagda.

Mycket som vi förbigått af lika slående art, skulle kunna tilläggas, ty bevisställena äro tallösa; men vi hålla oss blott till några få punkter.

I besagda bok, och i synnerhet i den uppsats, som kallas *det Europeiska Missnöjets grunder*, har A. tydligast, ehuru ändock ofullständigt, varsamt och svamlande, enligt sin vana, framlagt sin åsigt i stats- och sedoläran, samt särskildt påpekat följande ställe, såsom innehållande sjelfva „kärnpunkten„ , der han concentrerat besvärspunkterna mot det n. v. samhället och antydt, om än lösligen, medlen till dess förbättring:

„Menniskan har en viss oafytterlig rättighet att få lefva efter skapelsens mening, d. v. s. att *hvar och en skall få framgå i sin sanna charakters bana.*„

Således (sade vi den 18 December 1850) om någon är född med bestämda, oförbätterliga tjuf- och mord-anlag, så är det hans oafytterliga rättighet att *få framgå på den banan.* Svaras derpå *nej*, så är premissen falsk och hela systemet ramlar. Men A. har efter sex månader icke svarat ett ord: – ett bevis på, att vi ej misstagit oss om meningen. Och huru skulle ock dessa ord kunna annorlunda förklaras?

Hörom vidare! „Bland de oafytterliga rättigheterna finnes blott en enda – den yttre personliga friheten – som hittills blifvit erkänd i religionen och de europeiska civiliserade nationernas samhällsfördrag. Men dervid får man ej stadna. Conventionen har stadgat en hel hop saker, som lända den personliga friheten till uppenbart förfång: och med Convention menas alla slags öfverenskommelser, *löften, eder, documenter* ... det ingångna, *beseglade, det ceremonialhelgade, det privilegierade, det utfästade, det aftalade* ... alla slika öfverenskommelser, stora och små, allmänna och enskilda, frivilliga och ofrivilliga äro af noll och intet värde, så vidt de göra intrång i de oafytterliga rättigheterna, i den personliga friheten i skapelsens mening. Det är icke blott en rätt, utan ock en helig rätt, att bryta slika conventioner. Sak samma med Auctoritetsbegreppet – „den uppenbarade religionen„ ... Afgörandet mellan rätt och orätt (läres vidare) bestämmes således hvarken efter Guds Bud eller verldsliga lagar, eller samhällsfördragen eller enskilda öfverenskommelser, utan öfverlemnas åt individen, som sjelf eger uppgöra sitt lifs regel, bestämmandet af sina handlingars rättmätighet eller orättmätighet. „Den *orätta* troheten skall undanrödjas, men troheten mot det himmelskt rätta skall blifva desto fastare; ty icke får menniskan lemna fritt lopp åt origtiga infall, nycker, förflugenheter, påfund, låga passioner.„

Detta är brännpunkten af den Almqvistska theorien – och den är tydlig nog. Det är åt menniskan sjelf öfverlåtet, att bestämma sin lefnads regel, rättesnöret för sina handlingar, endast hon dervid ej låter leda sig af infall, nycker, låga passioner o. s. v. Men huru få äro de bofvar, isynnerhet de gröfsta och mest förhärdade, som erkänna sig vara drifna af *låga passioner?* tjufven, mördaren urskuldar sig gemenligen genom nöden; den girige, roflystne, bedragaren, menedaren, förfalskaren, hittar alltid på något sätt, att lugna sitt samvete med, som blir mer och mer elastiskt i den mån behofvet eller passionerna påtränga. En slik

capitulation med den naturliga moralinstinkten, vidare utvecklad genom den, om än lösliga, kännedom man kan hafva förvärfvat om Guds och menniskors lag, blir ofta svår nog för den vanlige ännu oförhärdade missdådarn; men deremot helt lätt för den skola A. tillhörde. Man undanrödjer helt enkelt Guds ord, och förklarar det för prestfinter, traditionella, af hierarcher menskligheten pålagda bojor, vidskepelse, blind autoritetstro; likaså upphäfver man samhällets lagar, såsom oförenliga med hvad man behagar kalla menniskans rättigheter, hopsmidda af tyranniska furstar och furstetjenare, och endast bibehållna genom okunnigheten, dumheten och räddhågan. I stället för den sålunda bannlysta gudsoch menniskofruktan sätter man sitt eget Jag, sina fördelar, sina drifter, sina fantasier, sin vilja. Nu först är menniskan rigtigt fri och emanciperad från all slags legislativ, social och moralisk „rätvinklighet„: – fri, icke såsom de första menniskorna, ty oskuldens tid är för alltid förbi, utan fri som vilden, fri som vargen. Mytherna förtälja, huru menniskor kunna förvandlas till varulfvar: Socialismen går ut på att göra denna dikt till sanning. Visserligen förutsättes, att de sålunda regenererade menniskorna skola vara förbålt hyggliga och ädelsinnade (sjelfva vargen är ej oftare varg, än när han är hungrig eller drifves af sina vargfantasier), ja enligt den Almqvistska förbättringen af läran, skulle man tillika omsväfvas af musikens (förstås: också regellösa) toner, dikta sagor och Mabinogier i jaspispalatser eller under skuggan af acacier och „cyparisser„ , binda kransar af rosor eller rubiner, spisa guldfrukter och kalkonpastejer på hotellet, samt om nätterna stifta fria, ständigt nya äktenskap. Men skulle någon, under detta herrliga, högpoetiska, ofjettrade lif få den fantasien, att blanda några gran arsenik i grannens vin, eller, i ett anfall af varglynne, steka och spisa opp honom, så är detta också en af „de oförytterliga rättigheterna„ , ett af det primitiva naturlifvets privilegier. Till anthropophagien har man visserligen ännu icke kommit; under första revolutionen åtnöjde man sig med att blott nyttja skor af menniskoskinn; man blott slagtade, men åt ej offren. Dit måste det komma, när man går „den räta linien„ ända till dess slut: när individen oförhindrad går fram till målet „i sitt väsendes sanna bana.„ Men vi vilja hålla oss till läran, sådan den hittills är godkänd. Den lemnar ett tillräckligt utrymme för egenviljan. „Skapelsens mening„ – säga dess adepter – „är att jorden tillhör alla, egendomen är gemensam för alla.„ De, som icke gå alldeles så långt, stadga, att ingen är berättigad att ega utöfver en viss förmögenhet, allraminst en sådan penningemenniska, som schackrar eller procentar, lefver af de fattigas svett. Men emedan det nuvarande oförbättrade samhället, der »conventionen„ , „den *orätta* troheten„ beklagligen än gäller, ännu tillåter slikt, så kan det ej blott vara tillåtet, utan „en helig pligt„ , att röja en sådan Harpagon ur vägen, vore han än ens välgörare eller bästa vän. Med en så beskaffad person, som så litet erkänner de „oafytterliga rättigheterna„ är så djupt okunnig om „skapelsens mening„ som med sina penningar sätter sig på tvären emot menniskan, som „framgår i sin sanna bana„ d. v. s. till „mathotellet„ , der man (när det nya Jerusalem blir färdigt) „mangerar„ under orchester-musik, fördold i ett väggskåp, – med en så beskaffad person kan det ju ej vara otillåtligt, snarare „en rätt, en helig pligt„ , att bryta öfverenskommelser; i sådana fall gälla icke „*documenter, det beseglade*„ , icke *contracter, reverser.* Man stjäl dem, eller förfalskar dem, eller tager honom afdaga, allt efter som det passar sig. Emedan allt beror på det subjectiva godtycket, emedan menniskan sjelf är enda domaren öfver sina gerningars rättmätighet, så kan den ena anse slika brott för rättvisa handlingar, den andra åter för otillåtliga, allt efter som den enes eller andres samvete är mer eller mindre rymligt. De vildaste tyranner erkänna sig vara Gud för sina gerningar ansvarige; de frukta honom och låta stundom hans lag lägga band på deras blodtörst eller vilda lustar. Den fullmogna Socialisten erkänner ingen sådan lag, erkänner antingen allsicke Gud, eller ock blott en sådan, hvilken han sjelf danat. För den vanlige missdådaren är synden ett undantag, en inför samvetet erkänd förgripelse, hvilken han söker, bäst han kan, borträsonera, afbedja eller på annat sätt försona; men Socialisten nekar rentaf att synden är synd, ger den till och med i vissa fall namn af dygd och betraktar den som en rätt. Deruti ligger det djefvulska; det nittonde seklets Evangelium, det *Nyaste* Förbundet, som ger sig ut för att fullkomna Christendomen, förbättra menniskan och staten samt insätta köttet i dess ursprungliga rättigheter, hvilkas förbiseende och undertryckande uppgifvas vara Christus-lärans grundfel, detta det Nyaste förbundet är ett förbund med Satan, lögnens och förnekelsens urgamla fader – det är den återstälda hedendomen, den i ny gestalt återupplifvade Bacchus-dyrkan, i all dess förfärlighet och råhet på djupet, med all dess sinnliga prakt,

med alla lustans förförelser; förnekande under den orgiastiska andaktens högsta svindel all skillnad mellan dygd och brott; under vansinnigt jubel och svängande sina med murgrön och ormar omlindade thyrser brytande in på den nya civilisationen, liksom fordom Dionysos-dyrkan stormade löst, med oemotståndlig makt, på det doriska lifvet i det häpna och fåfängt sig värjande Hellas.

En af denna förskräckliga läras icke minst nitiske och framgångsrike missionärer var A. Det ligger nu öppet i dagen för alla som hafva ögon att se, att de mångdubbla och fasaväckande brott, hvartill A. (såsom det synes) gjort sig saker, ganska följdrigtigt härleda sig från hans eller sektens theori. Också hafva vi icke, förutom den, som efter en mer än tioårig bekantskap bäst borde hafva känt honom, hört någon enda, som var någorlunda bekant med mannens personlighet, fräjd och satser, mycket förundra sig öfver det som sednast händt. Som A. lärt, så har han lefvat, så har han slutat. Det som förvånar oss och troligen alla andra, är blott det, att han skulle SÅ LÅNGT *framgå i sin charakters och sin läras sanna bana*, förrän hans verldsförbättring vore lyckligen verkställd, eller förrän han dertill blefve drifven af den yttersta nöd; och att någon nöd varit för handen, detta visste vi ej och veta det ej än. Hittills hafva vi trott, att hans penningeaffärer stodo på ganska god fot. Var förhållandet sådant och han endast blifvit förförd af rofgirighetens anda, så är hans skuld så mycket större.

Hans fordne brödherre och bundsförvandt på politikens och samhällsförbättringens fält har antydt, att den olycklige, som „så länge kämpat för det godas seger öfver det onda„ , skulle, i fall de svåra misstankarne besanna sig, på denna sista tid befunnit sig i en „sinnesfrånvaro,„ ett „aberrationstillstånd„ , – och vi ha hört, att åtskilliga Aftonbladister begärligt uppfattat denna förklaring, sägande: den ädle mannen blef plötsligen galen; det är hela saken. Nej, så förhåller det sig icke: denna dämoniska rigtning fanns redan i hans äldre skrifter. Men dessa äro obekanta för de fleste af denne Förf:s nuvarande beundrare, hvilka nu mera icke äro de vittre, utan demokratiens vänner; de känna blott hans ledande artiklar i A.B. och honom sjelf blott såsom reformropare i f. d. Stockholmska Reformsällskapet vid sidan af de store männen Anckarsvärd, Richert och Thomander, och såsom „kämpe för det goda„ i Aftonbladet. Kannstöpare läsa inga vittra skrifter; de antaga på god tro att dessa äro förträffliga: så har Almqvist många gånger sagt sjelf, detsamma har hela svärmen af de radicala tidningarna och de vitterlekare, som ville tigga sig till några korn rökelse i den stora tidningen, upprepat såsom ett gemensamt echo, och dermed var den saken afgjord.

Nej, sade vi, den dämoniska rigtningen är redan synlig i dem af hans äldre skrifter, som skaffade honom ett namn. (De aldraäldsta, såsom Manhemsförbundets Handlingar jemte några hans än äldre och längesedan helt och hållet förgätna brochurer, hafva vi dels glömt bort, dels aldrig läst). Blott ett exempel! I en af hans för nära tjugo år sedan utgifna tendensromaner berättas, fastän på ett något dunkelt sätt, huruledes Richard Furumo, som är den idealiserade Almqvist, skuffar sin bäste vän, som dessutom var en bra man, men på något sätt stod i vägen för hans menniskoförlyckligande planer, i strömmen och låter honom der omkomma, samt att detta framställes som en väl beklaglig och för den ädle poetiske mördaren påkostande, men dock nödvändig och berömvärd gerning. När vi i den äkta Törnrosens bok framdrogo denna åsigt, sade oss flera af A:s vänner, att vi missförstått stället. Men ehuru A. den tiden liksom efteråt skref många artiklar emot oss, fann han aldrig för godt att beröra denna punkt. Man ser att propheten redan tidigt, åtminstone hvad grunddragen beträffar, var färdig med sin lära; man ser ock att hans *Går-an* sträcker sig vida, till upphäfvandet ej blott af den äkta tron mellan makar och af vigseln, eller det så kallade *ceremonihelgade*, utan ock till afskaffandet af trohet emot samhället, trohet mot gudomlig och mensklig lag, trohet mot *löften, eder, aftal, beseglade documenter.* Också följer ganska rigtigt det ena af det andra, och A. hade den förtjensten, att någorlunda gå till botten med sakerna, och sålunda göra sig sjelf till ett varnande exempel. Och det behöfdes ingenting mindre än stöld, förfalskningsbrott och tredubbla förgiftningsförsök, för att skaka Radicalernes öfvertygelse om mannens rätta charakter och läror. Men flera af de rättrognaste påstå ändock, att de frisinniga idéerna äro lika heliga, fastän deras ifrigaste förfäktare vanligtvis råka vara bofvar; – andra åter, såsom tidn. Upsala, proclamerar ännu (då första upplagan af denna artikel skrefs), att allt är

förtal och löst prat, och att det är gement att kasta misstankar på den ädla själen. En af landets mest talentfulla publicister af den ultraliberala, men icke precist aftonbladistiska skolan, sade mig under sitt besök i Upsala, i anledning af den nyss inträffade katastrophen, „medgif i alla fall, att herrarne under de tre sista åren haft en förb. bondlycka.„ Bore har anlagt sorgedok och hängt munlås för sin mun: han *berättar* väl ett och annat, men reflecterar icke. A.B:s svängningar till höger och venster, fram och tillbaka, äro allom bekanta: aldrig har också en skicklig taktik varit mer af nöden inom detta läger. Bland det myckna, som der blifvit sagdt, hafva vi blott tagit inteckning och fasta på de orden: „A. har hittills länge och varmt kämpat för det godas seger öfver det onda„ – och: „han stod på bildningens högsta trappsteg.„ Ett slikt misstag om svart och hvitt, om sann bildning och förstörelse, är naturligt för den, som står nedanför i samma linia, fastän ej på samma planum, beundrande, ehuru stundom hisnande, klifvarens mod och upphöjda ståndpunkt. De nemligen, som blott försvara insurrectionens heliga rätt mot samhälle och öfverhet, insurrectionen mot bibel och kyrka, mot tradition och fosterländsk lag och sed, således blott föra krig mot religionen och staten, men utan att vilja genomdrifva den stora reformen jemväl inom familjen, egendomen och sedoläran, i dess tillämpning på det *enskilda* lifvet, – dessa stå visserligen på samma stege, men dock på dess nedersta pinnar. På sistnämnda låga ståndpunkt befinna sig de radicaler, som bäfva tillbaka för Socialismen: men *de* äro långt farligare, ty för de stora propheterna aktar man sig, sedan de fällt ut sina fanor och man derpå läst devisen, men de små kladdrarne i samma yrke, hvilka „stå tillbaka i stigande„ förföra de svaga och enfaldiga, som ej begripa att radicalismen endast är förberedelsen till denna slags „bildning„ , nedersta graden i den socialistiska verldsförbättringens frimureri.

Vår uppsats har icke haft till syfte att kasta stenar på den afvikne, utan att söka bringa de ännu tvekande till besinning, huruvida de tidningar, som blifvit ledda af en Elof Lindman, en Sandvall, en Almqvist, kunna innehålla anvisningar till det sanna och rätta. Af gerningarna känner man igen lärdomen, liksom å andra sidan lärorna bana väg för gerningarna. Beggedera stå i närmaste sammanhang, förklara och upplysa hvarandra ömsesidigt. Såsom enskilda personer fägna vi oss åt att rymmaren lyckligen undkommit. Vi vilje honom personligen intet ondt; visserligen skulle man, i fall han blifvit ertappad, fått se honom, enligt Aftonbladets vink, troligen med större virtuositet än sjelfve Garrick, spela rolen af den vansinnige Hamlet, men detta skådespel skulle varit mera pinsamt, än i artistiskt hänseende interessant. Betraktad ur sistnämnde synpunkt tyckes oss, att hans anläggning af sitt eget lefnadsdramas sista act, om än något klumpig, varit mera konstmessig och iakttagande sannolikhetens reglor, än planen i hans flesta romaner och skådespel. Detta är ena sidan af saken. Betänkligt å andra sidan är, att bedragare och svindlare, med sin nästas pengar i fickan, den ena efter den andra med största lätthet förfoga sig sin väg, och i Tyskland eller Amerika le åt de bedragne, våra polislagar och deras verkställare. Almqvist hade dessutom den särskilda triumphen, att vid afskedet på riksgränsen firas med festmåltider, toaster och beprisande orationer af „gamla bekanta„ och klubbkamrater, hvilka visserligen icke, förrän ögonblicket derefter, upplystes om dåden, men ganska väl kände de föregående lärorna[10].

2.

Tusen gånger har man sagt: pressen är en makt; och detta ord är en sanning nu och långt mer än då det först uttalades. Dess inflytelse växer med hvarje dag, och dess välde är redan nu det högsta i staten. Hvad folktalarne och komedien voro i den fordna grekiska republiken, folktribunerne i den romerska, capucinarne och predikarmunkarne i medeltiden, predikanterne i protestantiska kyrkan under och en lång tid efter reformationens tidehvarf, det är i våra dagar publicisterne. Före den stora revolutionen voro desse män af hög om än förvänd bildning, stora litteratörer, som verkade endast på de högre stånden och de mera bildade af medelclassen genom digra, stundom kolossala, merendels lärda och grundliga, fastän i destructiv anda författade verk, såsom Bayles' Dictionnaire, Franska Encyklopedien m. fl. Småningom öfvergingo

folianterna och qvartbanden till de beqvämare octaverna, sedan till tunna pamphletter, och slutligen till lösa, dagligen eller ett par gånger i veckan utsläppta ark, som nu, under namn af tidningar, kringflyga landet och utgöra nästan uteslutande enda kunskapskällan för en stor del af medelclasserna, de der anse sig för bildade och tro sig ingenting vidare behöfva veta. Med hvart år nedtränga dessa ytlighetens, okunnighetens och förvillelsens organer, djupare och djupare ibland nationen, och läsas nu mera, ej blott på verkstäderna, utan ock af arbetskarlarne, lärpojkarne och trashankarne, och för att behaga sådane läsare, måste tidningarne lägre och lägre i åsigter, ton och språk sänka sig till kundernas ståndpunkt, glupskare och glupskare angripa Kyrka, Stat, Öfverhet, Enskilde. Sjelfva A.B. passerar nu, bland det „rätta folket„ , för att innehålla en alltför solid näring, reactionära tendenser, och dess Utgifv. för en slags aristokrat, anklagad af sina fordna bundsförvandter och clienter, de der nu täfla med honom om folkgunsten och kakan, att vara en hemlig fiende till folket och ockra på sina arbetares svett. Anarchien, som desse herrar försökt införa inom samhällets högre regioner, har sålunda brustit löst inom dem sjelfva, och man ser dem nu bekriga hvarandra på lif och död; – likaså har förbistringen i tänkesätt inrotat sig hos radicalernes stora läsehop, delade under särskilda fanor, men alla förskjutande all från det motsatta lägret erbjuden kunskap. Med ett ord: landtjunkaren, comministern, länsmannen, klockaren, skolmästaren, den halfbildade medelclassen på landet[11] njuter ingen annan själaföda än sin tidning; krämaren, handtverkaren, gesällen, notarien ser sällan i bok, men han läser sitt Aftonblad, sin Bore, sin Friskytt, eller – om han har mera avancerat på framstegens bana – Folkrösten eller Demokraten. Han tager aldrig Posttidningen i sin hand; håren resa sig på hans hufvud, när han ser Tiden, ty han vet ju (A.B. har så sagt), att der advoceras för absolutism, ryskhet, jesuitism. Han vet ingenting och vill ingenting annat veta än det han läser i sin tidning; han känner intet annat evangelium, tror icke på andra läror, är fullt öfvertygad om, att hans ur slika källor hämtade bildning är den enda rätta och äkta, den enda behöfliga, och att hvad andra skriftställare, hvad presten eller universiteterna hafva att förkunna, antingen måtte vara en mot folkupplysningen fientlig obscurantism eller ock ett onyttigt gorm. Arbetarföreningen discuterar ju bästa sättet att upplysa presterna, och dess organ Demokraten har ju vetenskapligen bevisat, att Christi Himmelsfärd var så mycket omöjligare, som ingen himmel i religiös mening finnes till? – och Bore har ju klandrat juryn för det hon dömt att ur riket skulle aflägsnas den, som yrkar berörde sats, den väl Bore visst icke gillar, men ändock icke finner straffvärd? Vi ha således redan hunnit ett godt stycke väg; men det lärer icke stadna dervid. Efter fem eller tio år torde den nya upplysningens organer hafva banat sig väg till de svenska bondstugorna, till torparkojorna och utträngt bibeln och psalmboken. Kanske skall man då icke mer mötas i kyrkan, för att af presten höra Guds ord förkunnas, utan för att höra Gustaf och Lars Hjertas, Edvard och Franz Sjöbergs, Demokratens och Rätt och Sannings, den röda republikens och socialismens sublima sanningar, och för att gemensamt discutera menniskans oförytterliga rättigheter, insurrectionens heliga rätt, menniskoslägtets förlyckligande, och samhällets omskapande från roten. Med ett ord: tidningarna hafva blifvit allas andeliga brödföda och vederqvickande manna i denna lifvets Sinai-öcken: – blifvit en förbunds-ark, ett tabernakel, hvars rök och eldflamma man med långt mera tillförsigt och tro än fordom Israels barn följer under den långsamma vandringen till det svårfinnliga Kanaans land, der mjölk och honing sägas flyta, – blifvit en ledande och skyddande Försyn, af hvars mirakler man väntar sin enda frälsning och sin framkomst till det Förlofvade Landet, det nya Jerusalem.

Ja, tidningsskrifvarne ha i våra dagar blifvit nationernas egentliga öfverhet, publicismen en månghöfdad despotism, fastän under de mest lena och folkbehagliga former. Hvarje despotism har i andligt hänseende det onda med sig, att den qväfver all pröfning, all tankens sjelfständighet, all själens spänstighet, och derföre har vårt tidehvarfs halfbildade allmänhet förlorat allt eget omdöme, all instinktens ledning, blifvit politiska papister, som med den blindaste andakts vidskepelse mechaniskt och tanklöst upprepa sina illa förstådda, af våra nya capucinare, barfota och byxlösa (sansculottiska) munkar inpreglade lexor. I lekamligt hänseende kan publicismen, liksom all annan despotism, vara god och välgörande, eller alldeles tvertom. Detta beror på de allenastyrandes charakter; först derpå, om de på allvar vilja folkets sanna väl, dernäst

derpå, om de ega insigt nog att befrämja det. Välan! Hvad är i Sverige våra publicisters afsigter och insigter? Arbeta de för sina egna eller nationens fördelar? Hvad godt hafva de uträttat? Eller kan det negativa goda, de verkligen uträttat, i någon mån motsvara det positiva onda de åstadkommit? Om än, hvilket ej må bestridas, ett och annat misstag eller missbruk, eller ett och annat underslef af de lagliga myndigheterna blifvit uppdagadt, och än flera genom farhågan för pressens Argusögon förekomna, – månne dock denna förtjenst kan ställas i jemnbredd med den genom samma press utbredda massa af villfarelser, som mer eller mindre öppet sätta i fråga all slags lydnad, all undergifvenhet under menskliga och gudomliga lagar, allt erkännande af pligter mot öfverhet och samhälle, af sedelärans bud, af intelligensens öfvervigt? Äro dessa nya stats- och rättslärare, likt forntidens vise och propheter, stående på tidehvarfvets högsta bildningspunkt, eller ens män med vanlig insigt, vanliga kunskaper? Eller äro de ej tvertom, hvad flertalet beträffar, råa och okunniga i en grad, som väcker förvåning? Och, å charakterens vägnar, månne de och deras ansvaringar, d. v. s. deras representanter inför lagen, äro rättskaffens och hederligt folk, eller sådant slödder och utsökt afskum, som ej tåles i bättre sällskaper, vid hvilkas sida man ej gerna kan gå på gatan – eller ock, om än af bättre stånd och gry, ekonomiskt skeppsbrutne, som ha ingenting att förlora, men allt att vinna af de oredor och hvälfningar de söka åstadkomma?

Dessa frågor behöfva ej besvaras, ty de äro det redan. Allmänheten börjar nu inse, hvilket falskt spel dessa taskspelare med henne i åratal drifvit. Hon börjar förmärka i hvilken afgrund af förnedring och moraliskt förderf den svenska tidningspressen sjunkit, hvilket slags folk de menniskor äro, som påstå sig föra folkets talan, och till hvilken förvildning i de allmänna tänkesätten allt detta ledt. Yrket har blifvit så vanfrejdadt, att det fordras det största mod och den varmaste patriotism (eftersom tidningsskrifningen numera beklagligen är den enda utvägen att verka på den större allmänheten) för att ingå deruti eller fortsätta det. Sedan de falske spelarne en lång tid bedragit allmänheten, rymmer en del bort, efter uppdagade skurkstreck, med en del af cassan; de andra åter, som sitta qvar, råka i gräl, kasta korten i synen på hvarandra, börja offentligen förebrå hvarandra ömsesidigt sina maskopier och streck, och draga den ena den andra inför domstol. På denna punkt står för närvarande den svenska publicismen.

Klart är att ju större förtroende en publicist åtnjuter, ju större hans allmänhet är och sålunda hans förmåga att verka för det goda eller onda, ju större måste hans ansvar vara. Hvad det *lagliga* ansvaret beträffar, har det hittills i det närmaste lyckats tidningsredacteurerne att per fas et nefas undandraga sig detsamma – genom ombytta titlar, genom ansvaringar, som mot en usel lega få plikta för deras synder, i fall lagen någon gång skulle uttala ordet *skyldig*, genom hotelser och förföljelser mot jurymän och domare i vissa högmål, genom rentvättning af den skyldiga och opinionens missledning. Ända tills förleden vår, var det mellan alla radicalismens organer en öfverenskommen sak, att Tryckfrihets-Ordningen innehöll endast rättigheter, inga skyldigheter, och att straffbestämmelserna skulle blifva en död bokstaf: sålunda var det en gemensam princip, att ingen i tryck framkastad anklagelse, ingen smädelse mot religion, öfverhet eller enskild man kunde vara nog grof, orättvis eller förvillande, som ej af tidningsskrifvarne enhälligt skulle försvaras. Sålunda försvarade A.B. Franz Sjöberg, som ännu ej förgripit sig mot dess Utgifv., emot Hr Philipson, äfvensom blasphemierna i Reform, och som Bore nu beskyddat den himmelsförnekande porträttmålaren i Demokraten. Var scandalen alltför grof, tillmålets orimlighet alltför påtaglig, så hette det: hvad skadar det? Blasphemien är för enfaldig för att kunna förorsaka förvillelse. Smädelsen mot öfverheten är något öfverdrifven eller något för plump, men den är välment, och innehåller i alla fall en viss portion sanning. Angreppet mot den enskilde ser något tvetydig ut; men är han oskyldig, så har han derigenom fått det bästa tillfälle att ådagalägga sin oskuld: – likväl vägrade man vanligtvis att införa försvarsskriften. Man upprepade det utnötta, men falska axiomet, att tryckfriheten sjelf rättar sina missbruk. Sedan man sålunda eluderat lagarna, bevekte man regeringen att afsäga sig den godtyckliga indragningsmakten – hvilket var rättvist – men utan förbehåll af andra garantier[12], hvilket hade till följd, att pressens sjelfsvåld med brådstörtad fart steg till en oerhörd grad af tygellöshet och scandal, hvilken slutligen hos alla sansade och rättsinniga framkallade den nuvarande reactionen i tänkesätten. Men dessa jemförelsevis fåtaliges omdömen

bekymrade icke alls scandalpressens höfdingar, så länge de trodde sig vara fria från lagens näpst och visste sig kunna *quand même* påräkna Aftonbladets mäktiga beskydd, och så länge notvarpen efter prenumeration lyckades – och detta lyckades ju mer den ena öfverböd den andra i glupskhet och oförsynthet.

Sålunda hade den publicistiska makten, ehuru den mäktigaste i staten, förmått undandraga sig all uppsigt, allt ansvar, all fruktan för åtal, medan den med stegrad stränghet och vrånghet rigtade sina oftast diktade beskyllningar emot de andra svagare statsmakterna, emot regering, tjenstemän och all slags myndighet. Pressens makt var alltså ställd öfver all lag, öfver all controll, öfver allt klander, vid äfventyr för den rebellerande att behandlas som obscurant, jesuit, absolutist och folkfiende. Slutligen utbröt anarchien och söndringen emellan småtyrannerna sjelfva. Hittills hade det icke bekymrat Aftonbladets utgifvare det ringaste, att man förkättrade samhällets högste och ädlaste män, att man förvillade begreppen om rätt och orätt, att radicalismen och socialismen rigtade sina vapen mot Christendomen, staten, familjen och slutligen egendomen: – allt detta, sade vi, bekymrade A.B:s utgifvare ej det ringaste: han hjelpte sjelf till, han advocerade för kamraterna när de stodo inför rätta, han beprisade deras nit, med kanske ett tillägg af en eller annan faderlig varning emot allt för stor öfverdrift i ton och språk; han aftryckte deras kärnartiklar – till och med icke försmående *Rätt och Sanning*, den skändligaste af alla tidningar Sverige hittills skådat, – emellanåt med en eller annan reservation, endast protesterande mot den nya theorien om egendomen, men slutande med att erkänna att socialismen, rätt förstådd, dock vore en sanning. Allt stod således på den förträffligaste fot, så länge den mest riksvigtiga, den mest oantastbara person var skottfri för friskare-kamraternas pilar. Men annat blef det, då en viss fosterson, likt en Aspis, måttade sina hugg åt den barm, som värmt honom, stack den hand, som smekt och matat honom, om just ej med mjölk och honing, dock med tryckpapper, kanske med bankotior – „hvad veta vi?„ Hr Franz Sjöberg beredde nu Hr Hjerta samma ovärderliga tillfälle, som den sednare förut beredt otaliga andra, det att i anledning af glupska anfall få lägga i dagen sin renhet och oskuld: – och denna förmån har sedan ett par månaders tid af den store publicisten nästan dagligen blifvit begagnad, lycklig att ega en allmänt läst tidning till sitt förfogande. Enligt nyssnämnde grundsats står, så vidt vi kunna se, Hr Hj. derigenom i den största tacksamhetsskuld hos sin bakdantare; enligt vanliga föreställningar kan det visserligen synas liksom litet gement af den sednare att angripa en vän och välgörare, men kanske har det skett i den goda afsigten, att för honom öppna ett slikt, af honom dittills så högt värderadt tillfälle. Står den satsen fast, att försvaret alltid utplånar anklagelsen, så är det obegripligt, att Hr Hj. gjort sig den onödiga mödan att ställa mannen inför rätta och låta fälla honom till plikt. Vi finna att Hr S. skryter öfver, att böterna blifvit fullt ersatta genom en ökad afsättning på de scandalösa bladen, – och detta borde väl Hr Hj. hafva förutsett, ty han har troligen sjelf mången gång gjort samma erfarenhet. Dock torde vi misstaga oss härutinnan: vi veta väl att A.B. under Hartmansdorffs tyranniska hofcancellariat en och annan gång blef indraget, men måhända aldrig sakfäldt. Autoriteterna hafva knappast haft mod att åtala landets största tidning, och hade sådant skett, hvar skulle den tiden en Jury funnits, som dristat uttala ordet: skyldig? Genom dess bedrifvande förblef den öfriga svenska pressen i det närmaste oantastbar. Men, – o fasa! – nu blef Protectorn sjelf angripen – och afritad i hvarjehanda, föga smickrande träsnitts-symboler. Det förändrade saken helt och hållet. Nu sitter Hr Hjerta och uttrycker sin fägnad offentligen att Hr Sjöberg, den ledingen, *sju* resor blifvit pliktfäld – och det ett par gånger genom honom sjelf. Nu kan man se, huru åsigterna hos en äkta frihetsvän kasta om, då man är angripare och då man sjelf är angripen. Likväl lärer detta böra så förstås, att smädare nu som hittills skola vara fredlyste, såvida de ej förgripa sig mot A.B:s-Utgifvarens heliga person; sålunda bör Franz Sjöberg straffas, som drifvit gäck med Hr Hjerta, men *icke* „artisten„ Petterson, som i Demokraten drifvit gäck med Christus och fånigt men ilskt förlöjligat hans Himmelsfärd (se A.B:s försvar för „artisten„ i № 151). – I alla fall har Hr Franz Sjöberg, som han sjelf påstår, ej lidit det ringaste afbräck i financen genom de många plikterna, eller i opinionen hos *sin* publik genom dessa och andra smädelser; hvad Aftonblads-läsarne tänka om honom sätter han sig väl öfver, liksom A.B:s Utg. sätter sig öfver hvad Tidens läsare tänka om *honom.* Man ser, att ingen rörelse, för den som förstår sköta den, torde vara indrägtigare än handeln med annat folks heder. Man finner huru

förträffligt det är ställdt med vår tryckfrihet: – men Hr Hjerta har så velat, och åtnjuter nu belöningen derför.

Denna episod har råkat blifva för lång; men capitlet är ändlöst. Vi gå nu till vårt egentliga ämne.

Den Almqvistska katastrophen har satt en ful fläck på det svenska tidningsväsendet, och företrädesvis på landets största tidning. Förmörkelsen på publicismens himmel har varit lika fullständig, som den, som inträffar å en annan himmel den 28 Juli. Centralsolen i den radicala intelligensens verldsrymd har, här slocknad, förflyttat sig till ett annat planetsystem, der den likväl kanske ånyo torde tända sig, vare sig i Mormonernes stat eller i Soulouque's kejsardöme: visserligen hafva vi ännu qvar en hop andra kroppar af diverse egenskaper, månar, drabanter, fix- och irrstjernor, kometer med och utan svansar, men de emottogo i första eller andra handen alla sitt ljus af „de fria Fantasiernas„ ljusbloss. Diktaren var den allmänna läromästaren i den nya theologien, i samhälls- och sedeläran. Han var Mästaren i det radicala Frimureriet: de öfrige voro endast handtlangare, som stodo djupt i graderna under honom, endast lydande hans ordres att gå på och rifva ner, men få anade hans mening med verket. Nu sucka de af anföraren öfvergifne: „hvem skall nu föra våra runor *med den äran?*„ – som det heter i folkvisan.

Platsen i A.B. är ledig och troligen oersättlig, ty genierna i *det* lägret äro ganska tunnsådda. Dess Utg. sörjer, och ursäktar sig, förvånad, att den ädle „kämpen för det goda„ skulle *träffas af ett så hårdt missöde.* Sistnämnde euphemistiska uttryck är lånadt från en af kamraterne, vår svenske Ueland, *Kirkesangeren* i Arboga, en af tidningspressens och det första Örebromötets klenodier.

Andra tidningar hafva redan uttryckt sin förvåning öfver huru A.B:s Utgifvare kunnat emottaga och så länge i redactionen bibehålla en person, som just icke å charakterens vägnar förut var så fördelaktigt känd, och sedermera, några år derefter, väckte ett scandalöst uppseende genom de så kallade „dåden„ och ett och annat, som dock voro obetydliga småsaker emot hans sista missgerningar. Herrar Kullberg, Ridderstad och Sturzenbecker, som varit medarbetare i A.B. och således kamrater med mannen, hafva intygat, att om man än ej visste något bestämdt att förevita honom, hade han dock alltid i moraliskt hänseende, en viss „mauvaise odeur„ , som gjorde att man aktade sig för honom, och detta omdöme vidhåller Herr Ridderstad i en sednare artikel, med tillägg att det stödjer sig på en nära och mångårig bekantskap. Hr Hjerta antyder sjelf, att deras ömsesidiga umgänge aldrig var rätt „intimt„, och isynnerhet i de sednare åren blott „höfligt.„ Dermed hänsyftas troligen på A:s beteende vid det tillämnade köpet, hvarvid han, i fall ryktet var sannt, icke just skulle betett sig rätt hederligt. Vi sjelfve äro i tillfälle, att ur egen erfarenhet lemna ett upplysande bidrag till subjectets personalier. Saken är förut berättad, men för fjorton år sedan: den kan, såsom glömd och för de flesta kanske aldrig känd, ånyo behöfva uppfriskas.

A. uppehöll sig året 1837 i Upsala och umgicks ännu på vänskaplig fot med Phosphoristerne, hvilkas välvilja den tiden ej var utan värde för honom, emedan de utgåfvo landets enda Litteratur-tidning. På våren sade han mig att han höll på att skrifva en Grekisk Språklära, tog mitt löfte att recensera den, och på hösten lemnade han mig den, redan färdigtryckt. Efter genomläsningen fann jag, att Förf. skulle blifva föga belåten med min granskning, ty skriften var icke blott i alla hänseenden planlös och otjenlig, utan ock full med fel af hvarjehanda beskaffenhet, många af den grofva art, att mer än en yngling för dessa och dylika bockar blifvit kuggad i studentexamen. Sanningen kunde icke undandöljas, ty dels ligger sådant icke i mitt lynne, dels skulle jag igenom ett öfverhalkande comprometterat mig sjelf, nyss blifven professor, dels skulle sådant varit samvetslöst, ett förräderi mot den litteratur, hvaruti jag var lärare, helst boken var ämnad både för skolorna och det akademiska behofvet. Jag sökte alltså undanflykter – men förgäfves – Förf. åberopade det gifna löftet, och jag måste deran. Felen blefvo anmärkta, men recensionen inrättades föröfrigt så höfligt och skonsamt som möjligt, pillerna insveptes i vackra oblater, och alla bockar, der sådant hade minsta rimlighet för sig, skrefvos på tryckfelens räkning, ehuru jag på ett ställe icke kunde låta bli att anmärka den

besynnerligheten, att samma tryckfel som förekommo i Förf:s källor, t. ex. i den Lundska, vitiöst tryckta öfversättningen af Buttmanns mindre Grammatik, till en del ock förekommo i den nya läroboken13. För att försöttma klandret inflätades här och der en compliment och på ett eller par ställen (jag bekänner min synd) ropades: genialiskt, förträffligt! A. svarade: – och svarade ganska höfligt. Han antog i åtskilliga punkter den erbjudna ursäkten att skylla på sättarn (syndabocken för klena författare, när de kallas till ansvar), men sökte med en sophistisk fintlighet, hvaruti han sedermera visade så många prof, undandölja, försvara, förneka eller bortadvocera de öfriga felen. Mången i nöd ställd Förf. har gjort på samma, visserligen ej hederliga sätt, och således må detta passera. Men hörom vidare! Rec. hade – genmälte A. – hufvudsakligast och nästan uteslutande följt Buttmann, hvilket ofelbart är en ganska god autoritet, men icke den enda; Förf. hade deremot begagnat flera andra källor och bland deras stridiga åsigter valt den, som syntes honom den rigtigare. Intet enda af de af Rec. ansedda felen funnes, som ej stödde sig på någon ganska god auctoritet, t. ex. de och de återfinnas hos Dahl der och der, de och de *ordagrannt* hos Matthiæ sid. den och den, andra åter hos Rost, 3:dje uppl., der och der. Slutet af försvaret lydde: „Rec. har, som man sett, öfverallt blifvit tillrättavisad ur Lärde, hvilkas höga existimation han sjelf vitsordat och som han följaktligen icke lärer gäfva (jäfva). Förf. upprepar ännu en gång det kanske mindre ärorika, men likväl sanningsenliga förhållandet, att intet enda påstående, intet exempel, ingen förklaring gifves i hela hans bok, som icke står att träffa hos någon lärd, den han kan citera när helst påfordras. Någon torde fråga, huru, när saken så är, det varit möjligt för en så skicklig man, som Rec., att göra de anmärkningarne? Men gåtan är icke svårlöst. Grekiska Grammatiken finnes på så otaliga sätt bearbetad, och flera delar deraf så olikt, stundom så stridigt framställda, att häröfver ingenting kan skrifvas, utan att komma i opposition med hundratals andra afhandlingar. Förf. *skref*, och Rec., som sett flere med Förf:s källor ej öfverensstämmande arbeten, *anmärkte.* De egentliga frågorna angå således hvarken *Rec.* eller *Förf.*, utan de tyske lärde sinsemellan ... För Läsaren är det tillräckligt, att allt hvad i boken finnes, flutit ur källor, hvilkas godhet och gilltighet ingen nekat. För Rec:s och Förf:s vänskap kan det icke heller vara störande, att de en och annan gång läst i skiljaktiga böcker.„

Dit sökte Förf. alltså att reducera tvisten! Det var således blott ett gräl om småsaker och finesser, som gillas eller förkastas af särskilda lärde. Likväl hade Rec. anmärkt dels grofva blunder, för hvilka Förf. *ensam* var ansvarig14, upptagit former, dem äldre Grammatici antingen rent af diktat, eller ock endast förekomma hos de sämsta Förf. i språkets koppar- och jernålder. Misstagen voro således till en dryg del af den art, som i fall någon latinsk Språklärare undervisade Nybegynnaren att det borde heta *lexi, lexum* (i st. f. *legi, lectum)*, eller en Svensk Språklärare, att det borde heta *skrifde, liggade, dragde* (i st. f. *skref, låg, drog)* såsom kanske Apothekar Riis och Sophie Sager bruka, eller *klöpp, röck, tröck*, såsom A. verkligen sjelf i sina böcker skrifver och äfven i sin Svenska Grammatica i skolorna sökt införa. Hvad citaterna ur Dahl beträffar, hade dermed i det närmaste sin rigtighet; men A. visste icke, att denne i andra fall förtjente språklärare upptog ord och former, som redan den tiden (1808) voro alldeles utdömde och hvaraf än flere blifvit det sedermera. Dessa blunder hade således okunnighetens ursäkt, *quantum valeat.* Men hur förhöll det sig med citaterna ur Matthiae och Rost? Kunde *sådane* män göra sig skyldige till så grofva bockar? Slår man upp de anförda vittnesbörden ur Matthiae, *så står der jemt upp motsatsen till det Förf. med dessa citater velat bevisa.* Sammaledes med Rost; Rec. har aldrig haft tillfälle att se den åberopade 3:dje Upplagan, men väl den 2:a, 4:de, 6:e och 7:de, och det behöfver icke sägas, att ingen af de ifrågavarande bockarna finnas hos en så grundlärd språkforskare, och orimligt vore, att denne i sin 3:dje uppl. skulle incorrigera fel, dem han undvikit i en äldre upplaga.

En sådan fräckhet att påhörda berömde Förf. synder, för hvilka de *icke* gjort sig skyldige, ja till och med sådane, för hvilka de uttryckligen varnat, är så oerhörd, att vi knappast kunna göra anspråk på att bli trodda, utan måste bedja läsaren sjelf undersöka acterna (se Sv. Litt. Fören. Tidn. № 49 o. f. jemte Bih. № 3,

äfvensom A:s genmäle af d. 25 Oct. 1837). Men som dessa skrifter icke äro allom tillgängliga, måste vi anföra åtminstone tre, fyra prof. A. hade såsom classiska futura upptagit *ἀκούσω, πνεύσω, πλεύσω, ῥήσω* m. fl. och derför åberopat Matthiæ. Låtom oss nu öppna hans bok! Der stadgas ordagrannt: "*ἀκούω, hören*, hat Futurum *ἀκούσομαι, nicht ἀκούσω*, sid. 431. – *Πνέω, blasen, wehen*, Fut. *πνεύσομαι (nicht πνεύσω)* und *πνευσοῦμαι* sid. 485; – *Πλέω*, Fut. *πλεύσομαι, och πλευσοῦμαι*" (derst.).– "*ΕΡΩ, εἴρω*, fut. *ἐρέω* jon., *ἐρῶ* att .... Fut. 3 *εἰρήσομαι*" – men icke finnes der det af Förf. ur luften gripna *ῥήσω*. Således har M. ej allenast icke gjort sig saker till de honom påbördade felen, utan har ock till en del uttryckligen derföre varnat. Sak samma med de af Förf. af okunnighet diktade præs. *καύω, μήθω* (i st. f. *μανθάνω)* – det barbariska perf. *ἤκοα* i st. f. *ἀκήκοα – och så hela vägen.*

Rec. framlade inför allmänheten bevisen på dessa falsarier. Hur gjorde då A.? Nu följer sjelfva mästercoupen, kronan på verket. Han lät annoncera, att hvem som ville kunde de och de dagarna mellan de och de timmarna, inom den och den tiden, besöka honom på hans rum, för att sjelfva med egna ögon genom jemförelse med originalkällorna öfvertyga sig om, att det var *han*, som citerat ärligt, och professor P. som citerat falskt. – Troligtvis kom ingen – och detta ingick utan tvifvel i beräkningen. Rec. har sedermera flera gånger ångrat, att han ej anmodat någon af sina vänner, att begagna bjudningen, för att se hvilka nya taskspelarkonster då skulle blifvit använda. – Efter recensionen var det väl förbi med lärobokens reputation; den blef i intet offentligt eller enskildt läroverk (mig vetterligen) antagen, utom i N. Elementar-Skolan, der Förf. då var lärare, och efter några år måste hela upplagan maculeras (A. har tillfogat många af sina Förläggare en slik knäck); men hela den *stora* allmänheten trodde förmodligen, att den snillrike och kritiske Förf. blifvit af Upsala-pedanten på ett exempellöst, vrångt och skamlöst sätt behandlad. Och hur skulle den ogrekiska allmänheten kunna tro annat? Herr A. hade ju inbjudit hela Stockholm att öfvertyga sig om rätta förhållandet? A. ingick sedan i A.B., och derefter har det i detta blad blifvit en permanent taktik att i den vidare följande polemiken med mig om andra ting, gripa till det argumentet, när inga andra funnos: „Prof. P. har diktat – colorerat; – Tidens Utg. *ljuger.*„ Och som de äkta Aftonbladisterne aldrig läsa hvad å motsidan skrifves: – så torde inpreglingen temligen väl lyckats.

Vi bedja läsaren förlåta detta releverande af en gammal litterär rättegång, som torde synas mången af ringa vigt. Men vi bedje våra läsare besinna om det ej i sjelfva verket är långt nedrigare och gemenare, att påbörda store författare egna synder, samt att stjäla heder och ära, i litterärt hänseende, från en Rec. som ej har stort annat att förlora, – om, säga vi, ett slikt beteende ej är brottsligare och bofaktigare än att stjäla 17,200 Rdr från en rik man, som kanske har femtio gånger mer qvar? Mellertid kände jag nu min man, och fick en nyckel till ett bättre förstånd om hans skrifter. Således kunde det icke förvåna mig när jag erfor, att han under sina reverser begick den lilla distractionen, att skrifva Almgren i st. f. Almqvist. Mannen hade alltid en stor svaghet för vackra namn, och hans flesta hjeltar och hjeltinnor hafva hvardera ett halft dussin, – och Almgren klingar kanske bättre än Almqvist. Moraliteten kunde för ett snille af den arten ej komma i betraktande.

Vi återgå till vår förra utgångspunkt. Hr Hjerta hade troligtvis ingen notice tagit om A:s beteende i den grekiska saken; han kände likväl „dåden„ mot Herr Blanche; han kunde väl icke alldeles vara okunnig om hans öfriga moraliska „mauvaise odeur„ ; mot honom sjelf hade A. slutligen betett sig på ett sätt, att umgänget dem emellan blef blott „höfligt„ , och vi äro fullt öfvertygade, att Hr Hjerta i den punkten talar ren sanning: vi veta att A. var en idol, som endast kunde tillbedjas på afstånd eller som en obekant storhet. Vi tro att Hr Hjerta visst icke kände sin medhjelpare i botten, endast „si och så„ ; men det som Hr Hjerta visste, syntes ändock vara tillräckligt att entlediga honom ifrån den förtroendepost, hvarmed han var beklädd. Hvarför, fråga vi, hvarför tillämpade icke Hr Hjerta samma grundsats på sin minister, som han annars påyrkar som rättesnöre i den stora staten: den att afskeda honom, sedan denne på nämda och flera andra sätt discrediterat sig och förlorat allmänhetens förtroende samt på köpet sin monarchs aktning? Var då

A. för A.B. en så oumbärlig person, att en Lindeberg och Sturzenbecker, hvilka voro bättre än han, och, såsom oss synes, hade vida större populära talenter, för hans skull, såsom det påstås, måste entledigas? Det tyckes så: – och vi skola snart inse orsaken dertill.

Men vilja låta denna punkt fara: vi vilja således lemna de personliga förhållanderna, det mer eller mindre förtroliga umgänget, helt och hållet å sido. Vi vilja till och med antaga till Hr Hjertas ursäkt, att han till en viss grad var dupe af den „förställningskonst„ , hvilken han medgifver A. innehaft; ja, till en viss grad underkufvad af den öfvermakt, som starka själar alltid ega öfver svaga, och hela, completta systemer öfver halfva och sjelfmotsägande. Med ett ord: det kan till en viss grad förklaras, om än ej ursäktas, att A.B:s Utg. lät förleda sig att bibehålla en person, som i allmänhet var mer och mindre misstrodd och föraktad. Vi komma nu till den vida vigtigare, hittills ej vidrörda punkten. Låt vara, att den som bäst bordt känna A:s *personlighet*, skulle känt honom minst; men nu frågas: kände eller kände icke Hr Hjerta mannens *skrifter* och *läror?* Kände han dem icke, så var det oförlåtligt att sätta en man af okända tänkesätt i spetsen för sitt blad, icke undersöka halten af de doctriner dem den ena delen af allmänheten beprisade, den andra fördömde. Kände han åter dessa läror, så frågas, var det, *oaktadt* deras syftning, eller tvertom var det *i följd* deraf, som åt A. öfverlemnades ledningen af landets mest lästa tidning, den sig så kallande liberalismens orakel och urkälla i Sverige? *That is the question.*

Hr Hjerta vill ej gerna erkänna, att A. annorlunda, än blott undantagsvis, haft någon annan befattning med bladet, än såsom chef för den litterära afdelningen.

Låtom oss för ett ögonblick antaga detta, ehuru vi ofvanför anfört ett fall, som bevisar, att ministern, stundom åtminstone, hade mer att säga i styrelsen, än monarchen, således att Aftonblads-regeringen var ställd „på en bred, demokratisk bas„ , der Fursten „regerade men icke styrde„ – alltså ju, som det bör vara i en väl inrättad stat?

Men antagom, som sagdt, att Rådgifvarns befattning med tidningen icke varit vidsträcktare än så, så är redan detta tillräckligt att ådraga dess utgifvare ett svårt ansvar. Vi vilja bevisa det.

Ehuru, såsom vi hört, Hr Hjerta ej lärer göra anspråk på att mycket förstå sig på litteratur, så kan han dock omöjligen vara okunnig om, att litteraturen är en nations dyrbaraste och vigtigaste egendom. Det är i första handen böckerna, systemerna, som gifva rigtning åt en nations öfvertygelser i religion, sedelära, politik, konst, med ett ord, åt hela tänkesättet och bildningen. Tänkarens åsigter, sanna eller falska, populariseras snart af andra, sprida sig småningom, genom lättlästare skrifter eller den muntliga traditionen, mer och mer utåt och nedåt, upphämtas omedelbart eller medelbart af tidningsskrifvarne, och utportioneras derefter, mer eller mindre modifierade, af dem styckevis till allmänheten, som slutligen bildar sig en opinion, utan att veta, „huru och hvarifrån hon fått dessa öfvertygelser„, gemenligen inbillande sig, att hon kommit dertill genom egen eftertanke. Om så är förhållandet, så kan ej den litterära kritiken med nog samvetsgrannhet besörjas, och en sådan förbindelse borde vara mest helig för en tidning, hvilken, såsom A.B., länge haft en så godt som exclusiv inflytelse på den större, halfbildade och obildade publiken, och enär dess hufvudredact. i dessa ämnen sjelf egde föga bekantskap, var hans pligt desto större, att vara ytterst noggrann i valet af den person, åt hvilken han anförtrodde det litterära departementet.

Om vi ej helt och hållet missminna oss, fingo Phosphoristerne åren 1834 och 1835 emottaga mycken smälek, många slängar, för det de i Sv. Litt. Fören. Tidn. framhöllo och berömde A. såsom ett lofvande geni, fastän de ej förtego, endast alltför svagt framdrogo dess lyten – på en tid, då A.B., liksom mycket annat prosaiskt och icke prosaiskt folk, ansåg honom för ej stort bättre än en halfförryckt skriftställare. Nu, *efter* katastrophen, kallar A.B. mannen för „fantastisk„ , „excentrisk„ , och det var likväl en så beskaffad person, som han satte i spetsen för bladets litteratur-afdelning, och sålunda upphöjde till svensk Cultus-minister. Redan detta låter illa försvara sig. Vi, hans d. v. Upsaliska vänner, blefvo ej litet förvånade, då vi

fingo höra, att mannen ingått i A.B., hvilket steg vi (uppriktigt sagdt) betraktade som ett både *fall* och *affall*, men hans närmare Stockholmska vänner ursäktade honom dermed, att han, såsom de hört af hans egen mun, visst icke gillade A.B:s politiska och öfriga tendenser, men att han ingått i redactionen för att kunna sprida sina idéer till den stora allmänheten, och för öfrigt, så vidt han förmådde, kunna leda tidningen på en bättre och mera loyal väg. Nu började det immoraliska och systematiska puffsystem i kolossal scala, hvarom i förra afdeln. är taladt, och hvarigenom det verkligen lyckades mannen att skaffa sig ett stort antal läsare och beundrare, jemte ansenliga honorarier, samt att tillika gifva stark populär fart åt hvad Hr Hj. numera kallar hans „ fantasterier „ , „excentriciteter„ och „bizarrerier„ , hvilket hallstämplades med namnet genialitet. Från denna tid utgick från A:s bläckhorn knappast något pennfoster, så klent och orimligt det än vara måtte, som ej utbasunades i den stora tidningen såsom ett odödligt och underbart originellt mästerstycke. Ju mera vidunderliga dessa voro, dess mer högljudda voro trompettstötarne. Vi vilja företrädesvis deribland nämna hans rent af odugliga *Svenska Lexicon*, hvilket dock A.B:s Utg. visligen aktade sig för att sjelf förlägga, samt hans nära nog tokiga *Menniskoslägtets Saga.* En stor stötesten var för alla tonkonstens kännare det superlativa beröm, som i A.B. af honom sjelf eller hans clienter tilldelades hans musikaliska compositioner, i hvilka han lärer behandla tonkonstens grundreglor ungefär så, som Apothekar Riis eller Sophie Sager behandla svenska språkets grammatik och rättstafning. Vi hörde en af A:s d. v. varmaste beundrare, sjelf utmärkt tonkännare, den tiden yttra, att mannens alla producter och idéer vore förträffliga, endast icke hans musik, fastän deruti funnos vissa naturtoner, hvaraf hvem som helst med ringaste insigt i konsten kunnat skapa någonting dugligt. Detta påminte oss om, huru gubben Hæffner plägade berömma sin väns och gynnares Exc. Sköldebrands poesier och teckningar, men runkade på hufvudet, när det blef fråga om hans musik, hvaremot poeter och målare föga uppskattade denne hedersmans præstationer inom deras egna konstområden, men voro mycket benägna att tänka allt godt om hans musik.

Under allt detta blundade Hr Hjerta, ty hvad rör litteraturen *honom*, så vida den ej är ett vehikel för hans politiska åsigter eller hans eget förlag? Men saken har ännu en annan sida.

När A. utgaf sin bok „Det går an„ , afföll från honom, såsom ofvanför är sagdt, hela den bättre delen af svenska allmänheten, och vände sig bort med afsky och vämjelse. Vi tänka alltför rättvist om Hr Hj., för att kunna antaga, att han i sitt hjerta ett ögonblick gillar eller någonsin gillat en slik theori om äktenskaplig skörlefnad och deraf följande brytning af de heliga banden mellan makar samt mellan föräldrar och barn, och vi äro derjemte fullt öfvertygade om att Hr Hjerta har så mycket förstånd, att han ej lät förvilla sig af de ömkliga sophismer, hvarmed Förf., under en lång polemik med otaliga motståndare, dels förnekade denna sin läras rigtning, dels försvarade den såsom „andlig kärlek„, sann äkta tillgifvenhet, grundad på det himmelska „tycket„ , men som dock kan förändras och öfvergå till andra föremål, under hvilka förhållanden äktenskapet blir oheligt, ett blott conventionelt och ekonomiskt bolag, ett verkligt brott emot skapelsens mening m. m. Omöjligen kunde Hr Hj. – säga vi – gilla dessa muhammedanska åsigter, men ändock bibehöll han sin Vizir, ändock tillät han honom att i sin tidning försvara och utveckla slika befängdheter! Derigenom kom A. i opposition med nästan hela allmänheten, med undantag af några unga fantastiska svärmare, några liderliga knoddar eller emanciperade qvinnor, såsom Sophie Sager jemte hennes gelikar[15], och det fordrades dädanefter det konstigaste spel, all den Svenska allmänhetens blindhet, för att kunna till en viss grad upprätthålla prophetens och bladets anseende. Onekligen tog likväl det sednare derpå en stor knäck i opinionen, om än afsättningen derigenom icke led någon afbräck.

Men, frågar man, hvad var det som kunde förmå Hr Hj. att i redactionen bibehålla en person, hvars läror han till en del ansåg för fantastiska och allmänheten för djupt osedliga? Vi vilja söka förklara det.

Hr Hj. har erkänt, att A. egde mycken „inställsamhet„ , en „ovanlig förställningskonst.„ Detta är en sanning; men tilläggas kan, att han egde en icke mindre stor tjusningsförmåga på alla svagare eller blott passiva själar, såsom ynglingar och fruntimmer, af hvilka en del sedermera småningom sansade sig och lösgjorde

sig ur hans nät; andra åter, som alltför länge läto berusa sig af hans andeliga opium, dukade under och blefvo hans offer. Nu finner man ock, att han, likt den falske propheten i ett af Moores poemer, utöfvade denna boaslika tjusningsförmåga på till och med en sådan penningesjäl som von Schewens, och i betraktande deraf antogo vi ofvanför den meningen att samma inflytelse äfven sträckte sig till A.B:s industrielle och föga enthusiastiske egare, som, klok i hvarjehanda ting, de der höra till lifvets materiella ordning, dock föga begriper af dess högre intelligenta frågor.

I fall denna conjectur, antagen för att så mycket möjligt ursäkta Hr Hj., har sin rigtighet, var denne hela den långa tiden till en viss grad dupe af den listige mannen, som begagnade A.B. till spridning af sitt moraliska gift, medan dess utgifvare trodde sig i den talentfulle skriftställaren ega ett verktyg för inpreglandet af sina egna politiska åsigter. Bådadera stodo dock i nära slägtskap. Dermed förhöll sig som följer.

A.B:s radicalism och Törnrosskrifternas socialism äro båda två, i politiskt, socialt, religiöst och moraliskt hänseende, destructiva; men den förra är endast *le commencement du fin*, den sednare är fulländningen af förstörelsen, men med den förtröstan att kunna i stället uppbygga en bättre stat eller samhälle med sina mathoteller, palatser af agath, jaspis och chrysopras, der det nyfödda menniskoslägtet skulle lefva på engång i sång, musik, philosophiskt spintiserande och tillika i sina gröfsta sinnliga lustar. Hr Hjertas vingar räckte ej till för att lyfta honom till dessa svärmeriets regioner, utan kallade han slikt för „fantasterier„ ; dessutom egde han (som sagdt) för mycken moral att vilja tillämpa Går-an-läran äfven på familjens förstörelse, samt dessutom för litet urskiljning för att fatta läran i hela dess utsträckning. Läsaren finner, huru vi antaga hvarjehanda hypotheser, för att minska Hr Hjertas medbrottslighet i detta förstörelsens bolag. Vi böra ock tillägga, att A. icke fick framkomma med sina mest anstötliga dogmer i A.B., utom vid de tillfällen, då egarn vände ryggen till, såsom 1842, under „dåd„- tiden, då den regerande Viziren grasserade der så öfverdådigt, att egaren efter hemkomsten måste (i fall vi ej orätt minnas) göra några ursäkter. Men vi kunne icke underlåta att klandrande anföra, att, fastän de skandalösaste af A:s satser ej inrymdes i A.B., dröjde det icke länge, innan äfven hans mest anstötliga böcker förklarades för gediegna, på originella sanningar bålrika mästerstycken, och hans satser, i deras vidsträcktare tillämpning, antingen halft om halft förnekades eller ock mot motståndare försvarades. Så skedde för tolf till tretton år sedan, efter utgifvandet af Går-an-boken; så skedde sedermera ganska ofta, och sednast ännu detta år, ett par månader före katastrophen. Sedan i denna Tidning, „ända till den complettaste evidence„ var bevisadt, att A. i sitt tredje häfte utvecklade åsigter, som under vissa omständigheter tilläto mened, contraktsbrott, förfalskning af beseglade documenter o. s. v., blef plötsligt i A.B. synlig en uppsats, der A. åter upphöjdes till en halfgud, till en ljusets S:t Göran. Insmögos dessa artiklar emot Hr Hj:s vetskap och vilja? – men hvarföre desavouerades då icke lurendrejeriet? Eller begrep Hr Hj. ännu icke lärans esoteriska syftning? – hvilket, om än i början ursäktligt, numera skulle förutsätta en mer än loflig enfald. Eller tillätos dessa manövrer i följd af Hr Hj:s vacklande i åsigter, hans halfhet och hans charakterssvaghet? Eller var det för att stå väl å alla håll? Eller månne derföre, att propheten ända i sista minuten höll sin bolagsman fångad under sin trollmakt, liksom boasormen säges tjusa dufvor, som flyga i hans mun, ja, sjelfva kungstigern? Derom må Hr Hj. sjelf förklara sig.

Huru denna förklaring än må utfalla, är i alla fall ovederläggligt, att A.B:s egare i 12 à 14 år dref ett oförlåtligt bascule-system. Han begagnade nemligen sin Alter Ego såsom biträdare i anfallen mot Kyrka, Samhälle, Regering och Öfverhet, men lät honom *utanför* tidningen i tjogtals skrifter uppduka satser, hvilka nu, *efter* katastrophen, erkännas vara „excentriciteter„ , „fantasterier„, och dem mindre partiske kalla styggelser och horreurer; men ändock förklarades i bladet, så länge denne Förf. satt vid styret, att de böcker, hvaruti desamma stodo att läsa, voro mästerstycken, dock så att man under all denna maskopi visligen vaktade sig för att inom tidningen antyda dessa satsers beskaffenhet, eller svara på kritiken öfver deras immoralitet. Detta förbehåll tyckes hört till contractet; men det bröts så ofta Hr Hjerta var på långhåll, då den andre contrahenten ryckte fram med satser, som förskräckte den beskedliga allmänheten. Efter allt detta fråga vi: huru kan det förnekas, att Hr Hjerta gjort sig till medbrottslig i spridningen af läror, hvilka han utan

tvifvel dels afskyr, dels anser för galenskaper, och hvaröfver han nu rättvisligen blyges?

Men hvad var det då, som bevekte honom att så länge bibehålla, skydda och, directe eller indirecte, utpuffa en man af så tvetydigt rykte, så brottsliga och vidunderliga syftningar? Det kan lätt förklaras. Oaktadt all skiljaktighet egde de begge bolagsmännen en punkt, hvari de möttes, och denna punkt var destructionen, så tillförståendes, att (som förut är sagdt) då A. ville nedrifva staten i grund, ville Hr Hj. skona nedra våningen och deruti inhysa folkviljan, allmänna rösträtten, massan under publicismens ledning – således en oligarchisk maskopi, under formen af okunnighetens och platthetens mångvälde. A. ville väl ock, eller låtsade vilja, en slags republikanskt kosmopolitisk association, men under poëternas och geniernas styrelse; hans religion var neml. geniets sjelfdyrkan, upphöjd öfver alla andra lagar, än det genialiska godtyckets. Således ville begge herrarne i grunden någonting rakt motsatt, men begagnade hvarandra ömsesidigt till undanrödjandet af det gemensamma hindret för deras olika mål; neml. upp- och nedvändandet af det gamla Sverige, den politiska och religiösa ordningen. När första arbetet var gjordt, hoppades troligen begge nedbrytarne, att kunna förlikas om hvad vidare ske skulle, neml. Radicalen att förmå Socialisten att pruta af en god del af hvad han kallade dess „fantasterier„ och „excentriciteter„ – och Socialisten hoppades väl att slutligen kunna taga den industriella Radicalen, oaktadt hans tunga packning med prosa, siden, talg och såpa, af chinesisk rotting och gottländska myror, i sin Apollochar och föra honom till sina Houries och sin muhammedanska himmel. Var den slutliga förlikningen rentaf omöjlig, så återstod ju i alla fall hvad som plär vara slutet på alliancer mellan frisinnige af denna sort: – öfverflygling och krig emot hvarandra? Vi påtaga oss icke att afgöra, hvilken var den orimligaste af båda deras syftningar; fast A. var poet och enthusiast, följer deraf alldeles icke, att hans plan var den sanslösaste, ty man kan yra lika vildt på prosa.

Hr Hj. har äfven efter katastrophen yttrat, att A. „stod på bildningens högsta trappsteg„ – och att han „varmt kämpat för det godas seger öfver det onda.„ Med dessa ord har han uttalat sin egen sjelfanklagelse, skrifvit sin egen stämning inför opinionens domstol. Klart är således att Hr Hj. än i denna stund erkänner, att begge bolagsmännen gemensamt arbetade för spridningen af *samma slags* bildning, för befordrandet af *samma slags* goda. Vi bestrida det för ingen del. Skillnaden är blott den, att A. var mästaren, Hr Hj. skolgossen; den förre läste alphabetet till slut, den sednare hann ej öfver A. B. C. Begge klättrade på *samma* stege, men Socialisten hade, enligt lärjungens erkännande, redan hunnit öfversta pinnen, medan den andre stod på en af de nedersta, svindlande för att stiga högre. Hr Hj. var en af de fåkunnige, som trodde sig kunna säga till den rörelse han hjelpt till att sätta i gång: „nu är det nog; här skall du stadna!„ – men A. insåg ganska rigtigt, (och redan före 1848) att när rörelsen kommit i rigtig fart, stadnar den ej förrän den hunnit till Socialismen; Radicalerne måste, antingen de vilja eller ej, då antingen följa med eller ock bortsopas de eller krossas. Slutligen! A. lefde och slutade så som han lärde: han satte sjelf i praktik det hvaruti han undervisade: Hr Hj. kallar det „en kamp för det *goda*„ , *vi* kalla det en kamp för satanismen. Huru som helst var A. i alla fall en helgjuten, complett varelse; Hr Hj. har åter delat sig i tvenne: såsom enskild är han fläckfri och oförvitlig, såsom publicist och politisk person hyllar han samma makter, står på samma linia, fastän skiljd genom ett stort afstånd, som sin f. d. medhjelpare och läromästare i striden.

Vi vilja ej undandraga oss bevisningen. „De menskliga förhållanderna (säger Törnrosbokens Förf.) kunna indelas i trenne hufvudslag: 1. Lifvet i *familjen* – förhållandet mellan man och qvinna; 2. Lifvet i *församlingen* – förhållandet mellan Gud och menniska; och 3. Lifvet i *Staten* – förhållandet mellan folk och styrelse. Dessa tre enheter utgöra ett helt: Samhället.„

Vi vilja nu undersöka, i hvad mån de begge bundsförvandterna räckt hvarandra händerna i deras trefaldiga strid mot denna „helhet, kallad Samhället.„ Familjen är statens grund, föreningspunkten mellan det gudomliga och djuriska i menniskan: driften dertill – kärleken och troheten mot maka och barn – finnes jemväl hos de bättre af djuren, sådana nemligen som ej bekänna sig till äktenskapets Går-an-lära utan lefva i engifte. Denna instinkt lefver qvar äfven hos de råaste, de mest förderfvade menniskor, sedan de förlorat

begreppet om allt annat heligt. Det är endast en prophet, eller en stor sophist, som vågar antasta familjen; – men när de oinskränkta rättigheterna, den godtyckliga friheten, gemensamhets-principen blifvit proclamerade, måste ock familjebanden brytas, det så kallade äktenskapet ingås och upphäfvas efter ett år, en månad eller blott en enda natt, allt efter „tycket.„ A. hyllade denna emancipationslära, såsom naturligt var på *hans* ståndpunkt; men begick det oförklarligt okloka misstaget att begynna sitt anfall emot den mäktigaste, den mest seglifvade, den svårutrotligaste af hvad han ansåg för uråldriga fördomar, och fick derigenom genast alla oförderfvade emot sig. Hade han börjat sitt upplösnings- och förstörings-arbete med anfallet mot samhällets begge öfriga sidor, hade han utan tvifvel fått vida fler anhängare i den sista återstående och betänkligaste kampen.

Hr Hj. är icke socialist – utan blott simpel radical. Han ryser, han afskyr, han hatar Socialismen, med dess läror om den gemensamma egendomen och den gemensamma phalanstèren. Men icke dess mindre, när Socialismen fått en viss vind i seglen, ryggar han tillbaka och förklarar att denna lära, *rätt förstådd*, dock är en sanning, ett godt. Saken är således i sin grund gillad; det beror sedan på den enskilda, att förstå den väl eller illa, allt som hans egen ställning i samhället föranleder. Hvad äktenskapet beträffar, äro vi fullt öfvertygade om, att han derom tänker detsamma som vi; detta oaktadt har man i hans egen tidning sett Går-an-läran försvarad och commenterad såsom en himmelsk kärlekslära. Likaså utpuffades för ett par år sedan den i alla hänseenden dåliga socialistiska boken af Bergman. Hr Hj. har således, i trots af sina bättre grundsatser, gjort sig, i negatift hänseende, till medbrottsling i A:s anfall mot familjen.

I kriget emot de tvenne öfriga punkterna har deremot en vida närmare öfverensstämmelse egt rum. A:s öfvertygelse om Christendomen är den, att Jesu lära blef ofullkomligt uppfattad af de hederlige, men något enfaldige Evangelisterne, med vett och vilja bortfuskad af Paulus, som var en man väl icke utan hufvud, men en falsarius, som utgaf sina läror för Christi, och hvilken således i Marjam strängt tilltuktas och begabbas med uppbjudandet af all den småqvickhet som A. hade i sin makt; vidare, heter det, blef den Nazareiska prophetens lära mer och mer bortskämd genom kyrkofäderna och concilierna samt slutligen i grund förderfvad genom Reformationen och de symboliska böckerna. Man måste således återgå till urchristendomen och construera en ny Jesus – naturligtvis efter sin egen fantasi och sitt eget beläte. De „fria Fantasiernas„ Förf. föreställde sig tvifvelsutan christendomens stiftare såsom en äldre Almqvist, som ärligt, men ensidigt och ofullkomligt, sökte lösa de sociala problemerna. Med ett ord han, liksom de franske sektkamraterne, såg i honom sin egen spegelbild och förebild, och liksom Camille Desmoulines i samma Jesus såg „den förste Sansculotten.„

Huruvida Hr Hj. godkänner denna åsigt, vete vi ej; det är dock icke troligt, emedan han icke alls tror på den historiske Christus. Sådan är den Straussiska läran, och Hr Hj. har förlagt Strauss' bok och i åratal kämpat för densamma med största ihärdighet mot prester och lekmän; således måtte han väl tro på hvad han så ifrigt försvarar, nemligen att Christus ingenting annat är än en myth.

Religionen och staten äro innerligen förenade; den ena stödjer den andra; detta veta radicalerne ganska väl och angripa således begge gemensamt. Allt sedan sin födelse har A.B. oaflåtligen beskyddat och försvarat upplösningen, oordningen, uppstudsigheten och sjelfsvåldet i smått och i stort. Om ett tjenstehjon satte sig på tvären mot sin husbonde, en supig gesäll mot sin mästare, en cadett mot sina officerare, en capten mot sin chef, en skolgosse, en student mot sina lärare, mobben mot polisen, så visste de sjelfsvåldige det ställe, der deras klagoskrifter emottogos och försvarades, och kunde sturskt säga till sina förmän: „ni skall komma in i bladet„ 16. I jemnbredd med dessa *Bestræbelser* till brytande af banden mellan enskilda corporationer har samma blads Utgifv. mer och mindre öppet eller lömskt arbetat på konungamaktens upphäfvande, eller åtminstone försvagande, samt på införande af ett demokratiskt statsskick, föga mindre i praktiskt hänseende orimligt, fastän vida mindre trefligt än Almqvists „mathotell„ i Silkesharen och Purpurgrefven. Derom vittnar hvartannat blad i hans tidning. Han har systematiskt nedsvärtat alla regeringar, äfven de bästa, de

frisinnigaste och mest lyckobringande, Frankrikes och Toscanas före 1848, och Sveriges framför allt; han har nästan företrädesvis rigtat sina pilar mot de ädlaste, dygdigaste och visaste Furstar och dem, som stått dem närmast: Ludvig Philip och Guizot i Frankrike, Carl Johan och Magnus Brahe i Sverige. Han har försvarat hvarenda revolution, rebellion och insurrection, till och med de galnaste och orättvisaste, såsom den Parisiska, Florentinska och Badensiska: han har lofordat hvarje fredsstörare och rebell, af hvilken syftning som helst, eller af hvilken art och beskaffenhet som helst, utan att ens undantaga socialisten Mazzini, jakobinen Ledru Rollin, bofvarne Lagrange och Struve, atheisten Ruge, den blodröda Propagandan i London och Schweiz och så många andra. Det var Lagrange, som smällde af det förrädiska skott utanför Utrikes Ministerhotellet, som, besvaradt af militären, förvandlade Februari-uppresningen från reform till revolution. Det var Struve, som, ibland andra, genom sin vildhet, förderfvade Tyska Enhetens sak i Frankfurter-parlamentet, och sedan var ibland hufvudmännen för det Badiska upproret, det skändligaste och tillika lumpnaste och fegaste man sednast upplefvat. Det är Ruge – vår Almqvist tio gånger öfverlägsen i hufvud 17 – om hvilken man skrifvit18: „den nya philosophien (Feuerbach, Ruge) har gjort den gamla, Adam, Christendomen, auctoritetstron fullkomligen föråldrad. Vår tid, mognare än den Christna, behöfver en annan ledning, ledningen genom sig sjelf, tidsandan. Menniskan allena är vår Gud, vår danare, vår återlösare; ingen frälsning utan menniskan. Menniskan är nödvändig för Gud, icke Gud för menniskan. Atheismen, om den bildar djeflar, gör sanningen till deras bundsförvandt och luttrar sina lärjungar i sin eld.„ – Det var en af den Schweiziska Propagandan som, under förberedelserna till 1848 års Revolutioner, skref: „Icke blott fädernas tro, äfven deras seder, måste störtas; våra inbitna gamla seder äro de fastaste stöd för tyranniets närvarande system. För att förbättra dessa seder, måste vi förstöra dem; så snart detta lyckats, störtar hela den närvarande samhällsordningens byggnad tillhopa. Derföre måste klubbarnes verksamhet vara: demokratien med alla dess consequencer, icke blott anfall på statens och kyrkans bestående inrättningar, utan utrotande af alla religionens, statens och samhällets begrepp, sinnenas uppfyllelse med hat mot det bestående tillståndet. Menniskan måste åter bli vild, för att bli någonting.„ – Det var en annan ur samma skola, som sedan försöken så förundransvärdt hastigt lyckats, men derefter började svigta under kampen mot den beväpnade styrkan, skref till sin hustru: „qvinna, tag arsenik och blåsyra, och förgifta soldaternas mat och dryck. „ — Det var under den Berlinska demokratiens sötebrödsdagar, öfver hvilkas försvinnande Aftonbladets Berliner- Corresp. ideligen gråter strömmar af tårar i den stora tidningens spalter, det var under dessa den tyska Michels slyngeldagar och guldålder, som en preussisk tidning skref: „Ett nytt stål slipar man. Det är guillotinen. Det är folkens enda räddning, det är den äkta fredsyxan, yxan af Guds nåde. Hålles den skarp, hålles den ren, så skall, i segersolens sken, dig verklig frihet födas.„

Det är på dessa mäns utgångspunkt (anfallen mot sederna och det bestående, mot kyrkan, staten, öfverheten, lydnadspligten, samhällsbegreppen) som Aftonbladets Utgifv. ställt sig; det är deras elementarprinciper han försvarat, men studsar för deras vidare utveckling, och fasar, liksom vi alle, för deras sista nödvärn: „fredsyxan„ , arseniken, blåsyran. Men när man engång ställt sig på de revolutionära grundsatsernas linia, när man blandat sig med en vild och yrande folkskara, hurrat för deras första bragder; så föres man af påträngningen, af omständigheternas tvång, emot sin vilja och sitt samvete, ända till de yttersta gränsorna, måste immerfort följa rörelsen framåt, så vida man ej vill bli nedtrampad eller skjuten, som reactionär. Snillen, såsom Lamartine och V. Hugo, George Sand, Eugène Sue, Emile Girardin, hafva, för att flyta ofvanpå, måst kasta sig i famnen på den röda Republiken, och slutligen på Socialismen, hvilken de flesta af dem i början bekämpade19. Sjelfva Cavaignac, troligen den hederligaste, kanske den enda ärlige af Republikanarne, har nu sednast, hyllande Republikens gudomliga rätt ställd öfver folkviljan, förnekat dess och sin egen princip, folksouveräneteten, såsom samhällets högsta lag, och vid voteringen om Revisionen har man sett honom rösta med den Röda minoriteten, hvars kamrater och vänner han för tre år sedan så skoningslöst nedsköt, eller skickade i landsflykt, ohörda, odömda. A.B:s Utgifv. torde sjelf i smått hafva gjort samma erfarenheter. Han ville icke gerna minnas, än mindre vidkännas, huru han, under 1848 års Stockholmska folkyra, hetsade upp folkmassorna och berättade den Stuartska blodshistorien. Han torde nu

ångra och blygas för, huru han, tio år sednare, gripen af den allmänna svindeln, toastade för revolutionerna, deraf förespådde de herrligaste frukter, undandolde eller rent af förnekade upprorsmännens missgerningar, anklagade furstarne för allt, och skyllde, när eländet ej mer kunde helt och hållet fördöljas, den gräsligt växande nöden på „de rikes paniska förskräckelse.„ Rörelsen gick framåt – och A.B:s samvete blef mera elastiskt: för att ej förneka sina vänner, oaktadt deras „öfverdrifter„ , har han dels måst urskulda, dels bestämdt gilla Rossis, Lichnowskis och Averswalds, Latours och Lambergs rysliga slagtande. När äfven i Skandinavien Socialismen fick en medgångens fläkt, har man sett honom göra en half bugning för en lära, som är en rak motsats mot hans innersta öfvertygelse och ekonomiska ställning, samt smått advocera för en Thrane, Borg och Persson och sednast för „artisten„ Pettersson.

Sålunda har den svenska Radicalismens publicistiska banerförare uppgjort tvenne, rakt skillda moraler, den ena för enskildt och husligt bruk, den andra för det offentliga bruket och för tidningen, klubben, gatan och torget. Den förra öfverensstämmer, så vidt vi veta, med den hittills antagna; den andra är den revolutionära, som tillåter alla slags medel, de der leda till målet, omstörtningen och förstörelsen. Almquist har i skrift försvarat *meneden*, och har sedermera praktiserat den i handling: A.B. har, berömmande hans bok, icke inlagt den ringaste reservation mot denna princip i theorien, och uttryckligen gillat den i praxis; – gillat nemligen, att en *prest*, i offentligt tryck och tal *utom* predikstolen, lärer en helt annan lära än den han i sin prested besvurit; ty hvem minnes icke huru A.B. beundrade och understödde confratern vid väfnaden af hans sophistiska finter i tvisten med Upsala Domcapitel, och huru högt det jublade, då han genom sin befordran till Regimentspastor, utan att, såsom vanligt, behöfva förete bevis öfver lära och lefverne, emanciperade sig från denna besvärliga autoritet och kom under mera öfverseende förmäns domvärjo. A.B. tillåter vidare medborgare, att tvertemot Sveriges allmänna Lag, Tryckfrihetsförordn. och aldratydligast mot den af alla aflagda Tro- och Huldhets-eden, sammansvärja sig mot den Författning vi alla besvurit: det tillåter mot samhällsordningen vildt predikande klubbar och möten, tillåter röstvärfningar och banketter, gåsmarscher och demonstrationer, öfverrumplingar och insurrectioner, och slutligen – om concessionerna låta vänta på sig – revolution och throners uppbrännande. Så långt går vårt lands första tidning: således godkännande allt, utan undantag, hvarigenom en revolution kommer på fötter; men en revolution har aldrig kunnat bibehålla sig utan proscriptioner, och skoningslöst undanrödjande af sina motståndare eller af dem, som vilja stadna på halfva vägen: äfven till och med de politiska morden hafva vi sett A.B. urskulda och försvara, såsom nödvändiga och förlåtliga *undantag*; men det gillar icke guillotinen och „fredsyxan„ såsom permanent, icke såsom republikansk princip, icke som folksouveränetetens sista bålverk. Få äro ock de revolutionsmän, som från början gillat slikt; Marrat och några få andra visserligen, men icke ens Robespierre, som ursprungligen var philanthrop och röstade för dödsstraffets upphäfvande, och inbillade sig på fullt allvar att dygden och menniskokärleken skulle blifva den nya statens lifsprincip. Men när satanismen i stället blef „de oförytterliga rättigheternas„ resultat, måste sjelfva dictatorn böja sig för dess makt – erkänna terrorismen och guillotinen samt på obestämd tid ajournera dygderna och den nya constitutionen, hvars bläck knappt hunnit torka. Detta kallas *la force des choses*, hvilken hopen ej begriper, förrän den kommer öfver dem, när samma omständigheter återvända; en lag, oföränderlig och jernstark, som Ödets, hvilken alla, som ej resignerat sig som offer, måste underkasta sig. Man måste antingen krossas eller krossa, när verket är gjordt. Innandess kan man gerna tala om humanitet, brödrakärlek, frisinnighet, folkfrihet, och äfven tro sig handla derför. Men har man engång antagit en falsk princip – godtyckets och sjelfviljans, materialismens och går-an-lärans – så drifves man framåt immerfort, i den mån rörelsen framgår, till dess, i upplösningens och anarchiens chaos, ingenting mer står upprätt än styrkans rätt, och bilan blifver den enda återstående statsmakten.

A.B. har om första artikeln af denna skrift, förra upplagan, haft godheten yttra, att den i sina premisser innehölle en viss portion sanning, men vore felaktig i conclusionerna, och tecknad med en icke vanlig jesuitisk talent, men för starkt färglagd, samt har föröfrigt lofvat „ha artikeln i godt minne.„ För att göra oss

mera förtjente af hvad i detta omdöme kan anses innefatta ett alltför öfverdrifvet beröm, hafve vi bemödat oss om att efter förmåga colorera denna omarbetning ända litet starkare, för öfrigt försäkrande att vi ha godt förråd på färgor qvar ännu, samt att vi, om tid och tillfälle blir, än skulle kunna rita ett dussin nya taflor öfver samma outtömliga ämne. Skulle – hvad vi dock knappt hoppas – A.B. finna lämpligt att uppfylla sitt löfte, så anhålle vi, att A.B. gunstbenäget upplyser oss, hvilka andra conclusioner af våra, som partielt sanna erkända, premisser skulle utan våldförande af logiken kunna dragas, samt framför allt underrätta oss, huru man, som nyss anmärktes, kan hafva tvenne rakt motsatta åsigter af moralen, gilla som statsborgare och statsrättslärare ohyggligheter, dem man afskyr som enskild man; predika de lägres uppresning mot de högre, men ingalunda tillåta slikt på sin verkstad, i sin fabrik, i sin bureau, –icke begripa att ett anarchiskt mångvälde ofelbart bereder det stora samhällets ruin, då man likväl ganska rigtigt inser, att det på intet sätt *går an* i hushållet och i bolaget. Det är denna dubbelhet i åsigter, denna polariska motstridighet mellan stats- och privaträtten, som öfvergår min och många andras fattning och hvilken vi alltså gerna önska se förklarad.

Almqvist undvek denna skärande sjelfmotsägelse: hans moral var icke den simpla, vekhjertade Radicalismens, utan bättre opp! – var den utvecklade Socialismens, således helgjuten och af ett enda stycke. Han tyckte, att när man engång deciderat sig för att taga en klo af Hin Håle in i båten, kunde man så gerna upptaga honom med hull och hår, göra sig hans kunskaper tillgodo, och rätta compassen och kosan i allo derefter. Hvad skulle väl Hr Hjerta svara, om den Afvikne, erkänd som Prophet och Helgon ibland Mormonerne i staten Deseret vid Stora Saltsjön, eller upphöjd till Minister med titel af Duc de Marmelade eller Marquis de Limonade hos kejsar Faustin I, som också gör efter allt hvad som sker i Paris, följer tidsströmmen, är stor reformator i tidens anda, d. v. s. förstör allt, – stor philosoph och hemlig ormdyrkare, en herre, som slår omkring sig i manifester med ogement frisinniga talesätt och trasor af Lamartines vältalighet, och som tillika hvad knappt hehöfver tilläggas) är en arg tyran, – hvad skulle väl Hr Hjerta svara, om den fordne kamraten rigtade till honom ett bref af ungefär följande lydelse:

Min k. Bror! Jag hör att det dumma folket i Sverige gjort ett förfasligt väsen öfver min sista personliga *romaunt* i fäderneslandet. Man har uttalat ordet missgerning, man har talat om min djupa förställningskonst. Det är en ren osanning. Visserligen har jag icke under den menlösa tiden funnit för godt att spela med öppna kort, men jag tog dock ett modigt steg, då jag utsläppte min Går-an-bok. Detta var dock ett misstag, ty tiden var än icke mogen; jag fick skriket emot mig och måste retirera, dock med bibehållen krigsära. Min Bror täcktes sjelf låta sjunga Te Deum i sitt blad öfver denna, visserligen något tvetydiga seger. I alla fall upphörde jag aldrig att äfven sedan i Brors blad och på egen hand utsläppa mina strålar, fastän i smärre portioner, genom små öppningar, till dess bättre tider kommo. Och de kommo! I Februari och Mars 1848 mognade det europeiska menniskoslägtet från barn till män, från medvetslös oskuld till en högre insigt, från pjunk till handling. Äfven Sverige följde med ett stycke på banan, fastän med vanlig tröghet, och du och jag kunna berömma oss att gemensamt hafva skjutit på, fastän Du, med din vanliga halfhet, feghet (förlåt ordet!) och småslughet, ville stadna midt i skarpaste farten, stadna midt i backen. Nu, sedan de stora händelserna antändt sinnena, vi gemensamt underhållit den lifväckande flamman, bragt i gång klubbar, banketter, möten, arbetarföreningar, fått på vår sida Friskytten, Folkrösten, Reform, Demokraten (dumt, och rått folk, men välment och nyttigt, som snöplogar), fått nio tiondelar af landsortstidningarne till hurrabasar, hört Thrane klämta i stormklockan på andra sidan fjällen – syntes mig tiden vara inne att rycka än ett godt stycke fram. Alltså framlade jag min lära, visst icke fullständigt, men ändock tydligt nog i Perlbokens tredje del. Kan detta kallas förställning? Har jag handlat annorlunda än jag lärt? Har någon enda stämma deremot höjt sig – utom en viss stockconservatifs, en ljusfiendes, som vi, Du och jag, hundra gånger nedergjort? Har någon enda aktat på hans ugglelåt? Mig vetterligen icke: har icko, förutom honom och hans ljusskygga och frihetsmördande liga, hela det öfriga Sverige, nu som förr, stått på knä för mig? – åtminstone tegat, alltså samtyckt? Men, torde någon invända, man har dels icke läst edra kärnböcker, dels icke förstått dem. Hvad? man har då beprisat mig obesedt, på blott auctoritetstro, emot hvilken jag alltid protesterat! Felet är således icke mitt, det är den blinda och okunniga afgudadyrkans. Genierna Kullberg och Ridderstad, som nu

bakdanta mig, kunna dock läsa i bok och förstå en svensk mening. Hvarför hafva dock de hittills icke knystat, utan, tacksamt bugande, hållit till godo de confectbitar, jag, som Rec., emellanåt kastat åt dem i bladet? Sådant upprör mig. Nej, jag har talat – talat rent och öppet språk, och allmänheten visste eller borde alltså veta – åtminstone sedan hösten 1850 – hvad man hade att vänta, eller icke vänta af mig i handling. Och nu stå de åsnorna – jag menar mina beundrare – och gapa, förkorsa sig och himla sig, liksom hade jag bedragit och svikit dem!

Nej, begrip då engång, enfaldiga publik! Jag utvecklade för er „det europeiska missnöjets grunder; „ jag visade er hvaruti sjukdomen bestod: i orimliga och conventionella lagar, samt anvisade er det enda botemedlet: det att handla „i skapelsens mening„ – hvar och en „efter sitt väsendes sanna natur„ – och rättigheten att få framgå i sin sanna „charaktersbana„ ; – jag har sagt, att „alla slags öfverenskommelser, löften, eder, documenter, det beseglade, det ceremonihelgade, det utfästade, det aftalade ... att slika öfverenskommelser, stora och små, allmänna och enskilda, frivilliga och ofrivilliga, äro af noll och intet värde, så vidt de göra intrång i de oafytterliga rättigheterna, i den personliga friheten i skapelsens mening. Det är icke blott en rätt, utan en helig plikt att bryta slika conventioner.„ Jag bifogade blott som förbehåll, att slikt ej får ske af „origtiga infall, nycker, förflugenheter, påfund, låga passioner.„ Allt detta, och mycket annat till af samma innehåll, står ordagrannt att läsa i min bok. Nu frågar jag hela verlden: kunde sådana ord missförstås; finns någon så dum dj–, som *icke* kunde begripa slikt? Omöjligen. Eller kan man klarare och bestämdare uttrycka sig? Och lika omöjligt var att halka förbi detta ställe, då jag uttryckligen hade påpekat det såsom sjelfva „kärnpunkten.„ All undanflykt af okunnighet eller missförstånd är således omöjlig, i fall man ej vill göra sig löjlig.

Välan! hör då, hur jag sjelf tillämpade min lära! Jag hade *mina skäl*, mina *ganska goda skäl* att vilja återbekomma mina reverser; dessa skäl angå icke allmänheten; det är nog: att denna önskan icke härledde sig hvarken från ett blott „infall„ eller „nyck„ , eller „förflugenhet„ ; icke heller drefs jag af „passion„ , utan handlade med största kallblodighet. Reverserna voro alltså, under sådana omständigheter, „af noll och intet värde.„ Det fanns blott ett sätt att åtkomma dem, och jag använde det. I det nuvarande samhället kallas sådant *tjufnad*; fy! – ett fult namn på „en helig rätt„! Sakernas utveckling tvang mig att omskrifva skuldförbindelserna: jag gjorde då en liten förändring i min namnteckning, från *gren* till *qvist.* Man kallar det *förfalskning:* – återigen en gemen, otäck benämning, utvisande slöheten i våra nuvarande samhällsoch rättsbegrepp. Saken upptäcktes – och då måste jag befara angifvelse i polisen, alltså – få på halsen „conventionen„ , med dess orimliga paragrapher, „som lända den personliga friheten till uppenbart förfång. Jag måste alltså skrida till yttersta räddningsmedlet – begå hvad man kallar lönnmord. Ända dittills hade jag ej gjort annat än strictissime utöfvat den „rätt, den heliga rätt„ jag i min bok uttryckligen förbehållit mig och andra. Om theorien för mord åter finnes i mina skrifter ännu ingenting bestämdt stadgadt – endast här och der några antydningar – ty det är ett kinkigt ämne att oförbehållsamt afhandla offentligen. Mellertid kan man sluta af premisserna till min rättslära, huru jag i den punkten tänker. Gif akt! Jag ogillar bestämdt dråp begångna af „förflugenhet„ , „passion„ , „infall„ , således i hetta och vredesmod, för ärekränkning eller af svartsjuka, – du mins, huru roligt jag förlöjligat duellen. Men en annan sak, min bror, när mordet begås med lugn, kall beräkning, för en reel och loflig fördel skull, det vill säga när någon af mina oförytterliga rättigheter hotas, t. ex. min personliga frihet och säkerhet, mitt lif, min utkomst. Allmänna lagen, så ofullkomlig den är, gifver mig redan rättighet att dräpa rånaren, som öfverfaller mig, i fall jag ej på annat sätt kan värja mig. Rigtigt – men åsigten är för trång. Det gifves ock en lag, som kallas sjelfbevarelsedriften, och genomgår hela naturen. De stora djuren uppäta de små, för att kunna lefva: det vore visst trefligare och hyggligare, om det vore ställdt på annat vis, men det är nu engång så, och mot naturen *kan* man icke rebellera. Deremot kan menniskoslägtet så inrättas, att det allmänna och enskilda kriget helt och hållet kan undvikas, och menniskorna blifva allesammans bröder i en och samma familj, fredsamma , blomstersugande, melodiskt surrande arbetsbin i samma kupa. Det var just för det ädla och höga mål jag och

andra liktänkande ständigt arbetade; dumt folk brukar kalla denna sublima verldsplan för utopi, chimère, galenskap, fastän dertill hufvudsakligast blott fordras, att visen och drönarne bortjagas. Men ännu ha vi tyvärr icke kommit derhän: i det nuvarande samhället måste hvar och en sörja för sig sjelf, slå sig ut på egen hand. Man behöfver kläder, tak, bröd; kan detta vinnas på så kalladt hederligt vis, så ogillar jag uttryckligen tag-rätten: i annat fall inträder sjelfbevarelserätten, som är den första och heligaste, och står högst, eller öfver alla andra: det är således den rikes skyldighet att dela med sig af sitt onda, och gör han det icke, så använder jag styrka, eller helst list, ty styrkan har menniskan gemensam med djuren, är således brutal, men förstånd, i högre mening, är *henne* ensam förbehållet. Tjufnad är således hederligare, „humanare„ , än det plumpa rofferiet. Min Bror, fastän icke philosoph, begriper, att tag-rätten kan likaväl utsträckas från en annans egendom till en annans lif, när nemligen en af mina oförytterliga rättigheter ej annorlunda kan skyddas. Förstå mig rätt! Tager jag en annans lif, för att, redan rik, bli än rikare, eller för att rumla, frossa; så är sådant orätt, lättsinnigt; men en annan sak är det, om jag är i verklig nöd, och en annans lif, såsom ett oöfvervinneligt hinder, står i vägen mellan mig och hans egendom, eller om jag ej på annat vis kan rädda min personliga frihet och mitt eget lif. I sådant fall är „arseniken hvit som oskuld„; – detta har jag sagt för längesedan, så att Bror finner, att jag tänkt mig för, icke handlat af ögonblickets „infall och förflugenhet.„ Här är icke stället att undersöka, huruvida också icke tag-rätten af en annans egendom och lif äfvenledes må utsträckas till de fall, då egaren af denna egendom, detta lif är en rackare, en lumpen hund, en blodsugare – eller till och med till de fall, då *persona quæstionis* är en hederlig karl, men en bornerad stackare, och då jag kan af hans egendom göra ett vida värdigare och nyttigare bruk för mig och menskligheten. Denna undersökning skulle leda oss in i den nya samhällslärans högre och klyftigare rymder: hur jag i den punkten tänker får man se i fortsättningen af mitt „Europeiska Missnöje„ ; men som sagdt, här är en slik undersökning öfverflödig, ty man behöfver blott hålla sig vid det, att jag befann mig i förstnämde fall – och jag är rättfärdigad, så vida man gillar min samhällstheori, och hela Sverige (på en röst när) har gillat den, uttryckligen eller tigande. Jag hade ännu ett skäl: så länge de nuvarande fördomarna qvarstå, så kunde jag, i egenskap af så kallad tjuf eller förfalskare, omöjligen vidare verka för „skapelsens mening„ eller, som min Bror kallat det, i „striden för det godas seger öfver det onda„„ hvarken på egen hand eller i bolag med min högtärade herr Broder. Jag måste således försöka sista räddningsmedlet – och det är nu deröfver man skriker så vildt och så dumt!

Än engång frågar jag dig och verlden: har jag någonsin dolt mina öfvertygelser, eller har jag tänkt i allt väsentligt annorlunda nu än förr? Nyss har jag stödt mig på min *sednaste* skrift: vill du nu lära känna din vän i hans primitiva typ, sådan han skulle blifvit under andra förhållanden, så slå upp *Amorina* 20! Der har du min urbild under namnet Johannes; denne är en tjuf, stråtröfvare, mordbrännare, mördare, men ändock en högst ädel, endast beklagansvärd yngling. Jag har der velat visa, huru långt menniskan *kan* gå och *får* gå, emedan „hon *vill* så och *måste* så; „ – jag har visat att hans lefnadshistoria är det äkta tragiska, hvaremot jag „i det så kallade grekiska Ödet ser en bödel som torterar ett inquisitionsoffer – hvaruti ligger mera otäckt, förargeligt och infamt än något sublimt.„ Men i min Johanneiska roman, liksom i historien om Almquist och von Schewen, har du det äkta sublima. Du finner der fasor, „ett element af rätt förskräcklighet,„ det äkta rörande och tragiska, förenadt „med himmelskt sinne„; men kallar du dessa gerningar för brott, så anklaga derför icke gerningsmannen, utan Försynen, som lät oss födas med dessa och ej andra anlag eller med „denna viljans egna beskaffenhet„ ; anklaga samhällsförhållanderna, slumpen, omständigheterna, som drefvo oss på denna bana; anklaga naturlagen, som berättigar menniskan att sätta satsen *il faut que je vive* allrafrämst bland sina oförytterliga rättigheter, dock utan tillåtelse att få begå mer så kalladt ondt än nödvändigt är; men när man derför ej har giltiga skäl, så är sådant otäckt, inhumant. Johannes var rå och gick så långt fram på den tragiska banan, som någon hjelte i dikten eller verkligheten kanske någonsin gått, om ej med undantag af Han d'Islande; hans läckraste dryck var t. ex. menniskoblod; denna smak har jag, Almquist, aldrig haft och skulle kanske ha svårt att vänja mig dervid, men detta är blott en tillfällighet, ty den stackars Johannes var uppfödd med blod. Han och jag voro lika oskyldiga: ty „vi måste så, vi ville så,„

hvilken formel jag sedermera sålunda förändrade: „hvar och en har rätt att gå fram i sin charakters sanna bana.„ Du ser, att detta går ut på ett och samma.

Ständigt har jag sökt ifra mot all slags *trohet*, förutom den himmelska; d. v. s. den som beror på tycket. Man studsade då min Sara Widebeck utkom, ty man hade icke blifvit varse, att hufvudthemat för nästan alla mina producter, så äldre som yngre, var försvaret för hvad enligt den rådande phraseologien kallas brottslig kärlek, bruten äktenskapstro, sinnlig utsväfning. Falska namn! Tvertom är det fria äktenskapet „harmonien mellan verklig, ren sed, och verklig, ren lycka„ – en „räddning af det sköna och oskyldiga i grunden för vår tanka.„ Jag har ideligen gisslat den äktenskapliga tron, visat t. ex. i *Hinden*, huru man med svärmisk lidelse älskar hvarandra innan man är „presterligt hopläst„ – „sammankopplad„ , eller vigd (som det heter), men hur det himmelska tycket kort derefter försvinner, hvarefter det begripligtvis blifver en ren synd att längre fortsätta sammanlefnaden, som numera ej blir annat än okyskhet. Detta har mycket godt och hederligt folk på mina ord antagit – ehuru kanske mestadels blott i theorien, samt kallat det för „en verldsförbättring„ , en „mensklighetens restauration genom en förändring af äktenskapet.„ Men jag har gått längre. I *Colombine* har jag antagit som axiom, att sann qvinnlig dygd icke står att finna i salongerna och societetslifvet, och detta hafva våra fröknar låtit sig behaga; oskulden måste alltså finnas på bondlandet, på *Skällnora qvarn* t. ex., men är der beklagligen behäftad med en viss råhet och tampaktighet, som ej behagar alla. Vill man nu veta hvar man skall söka den rena dygden i förening med bildning och förfining, så har jag i *Brefven från Leonhard* lemnat adress på stället. Och hvar? frågar man. På bordellet. Der finner Leonhard, en ädel, svärmisk yngling med „det mest nogräknade, det mest utsökta, det svårast tillfredsställda tycke„, ändtligen sitt ideal. Han gifter sig med nymphen, förstås utan vigsel; men kort efter den nu begynnande englalefnaden blifver makan smittad, likväl icke af Leonhard, (ej heller skedde det före deras äktenskap) och måste föras på kurhuset. Der bevisar hon honom, att hon, oaktadt den lilla malheuren, aldrig i sin själ varit en „bedragerska„ , „aldrig upphört att älska honom„ : hon „talar med en serafs röst, en daggblommas tårar„; och „med underbart leende„ , med „en himmelskt mild melodi„ , hviskar hon de tröstande orden: „jag blir snart frisk igen.„ Men Leonhard väntade icke derpå, utan sköt sig för pannan; dermed antyddes fint, att det kan bero „på ett mer eller mindre nogräknadt tycke„, att förskjuta eller icke förskjuta en sådan himlaren, i sitt *hjerta* alltid trogen Kungsholms-seraph. Den physiska otroheten gör intet intrång i den himmelska – förstår du.

Du, min hedersbror, var fordom stolt, och är det kanske än, deröfver, att du, såsom förläggare af Strauss och kämpe för honom, utrotat den historiske Christus och bragt honom till en myth. Det var raskt, det var tappert, men det var lögn, det var dumt, min bror, „horribelt dumt„ , som Wennerberg sjunger. Jesus af Nazaret är en historisk person, och en stor prophet, men hans lära har blifvit förfuskad. Du minns visst, huru jag tilltvålat, tilltuktat och begabbat aposteln Paulus. Eller skall jag t. ex. påminna dig om min parodi på Rättfärdiggörelsen, öfver hvilken sjelfva Voltaire visst icke skulle blygas. Jag låter neml. den Guds mannen t. ex. säga: „Gjorde icke Han allt tillfyllest i vår stad och ställe, huru kunde vi undgå vreden? – Icke kan vreden bortgå af sig sjelf, ty den Mäktige, som har vreden, är rättfärdig. Han är rättvis, och när han ser synden, vredgas han. – *Vi* skulle derföre straffas? Så är det. Men nu skulle vi blifva salige? Så var det. – Derföre har han, den ene, Frälsaren, tagit våra synder på sig, att straffas i vår stad. Såsom han ock gjort, och det är skedt. – Så har han lidit och straffet är utståndet, och vreden slut. Ty vreden kan ej vara längre efter straffet. – Den Store i himmelen är nu nöjd, ty rättfärdigheten är tillfyllestgjordt, efter straffet är utståndet. Och åt hans rättvisa är nog skedt, derföre är han nöjd. En bär synden, och en annan har lidit straffet, och detta är rättvist. Så är den Mäktige nöjd. – Ty ingen kan undkomma rättvisan: så äro vi nu undkomne.„

Så vågade knappt de stora fritänkarne före revolutionen yttra sig; men så har i Sverige en prest, en tjenstgörande regimentspastor fått tala. Du och andra liberale hafva fägnat sig deråt, men Philosophen på Ferney skulle säkert dött af förtjusning deröfver.

I *Colombine* framställes en botgörande Magdalena, som omvänder sig och genom ånger försonar sig med kyrkan och verlden. Man har blifvit rörd deraf, och jag har lett. I sina sista ord drifver hon gäck med den hel. Nattvarden. Det står alltså läsarn fritt, att taga hennes ånger för contant, eller för en ironi öfver Kyrkans fordringar, en satirisk concession för den christliga convenancen. Jag har alltid lemnat en bakport öppen till retraite, i fall man skulle ansätta mig.

Alltid arbetande på den falska religionens, den oäkta trohetens utrotande och den sannas rehabilitation, har jag t. ex. i uppsatsen om *Penningen* sagt: „Christendomens himmelska grundsats, i afseende på brott och skuld, är att menniskan får göra bankerutt, men en ädel och god;„ – och vidare har jag sagt, att „Bankeruttens idée är att betala *skuld med intet*.„ Ju mindre gäldenären således får, desto christligare, ärligare och bättre är bankerutten, – detta har jag dock *icke* sagt, utan öfverlemnat slutsatsen åt läsarns egen skarpsinnighet.

I stycket *Menniskans Stöd* har jag, vederläggande Joh. Ep. 4: 20, bevisat, att kärleken till Gud står i rak motsats till kärleken för våra medmenniskor„ – och i *Ferrando Bruno* har jag, anticiperande Proudhon, diktat en psalm till „det Onda Väsendet.„

Du finner hur sannt presterligt jag oaflåtligen arbetat för det godas och det sannas seger, och för brytandet af convenancerna, eller – som en Rec. skrifvit om mig, för „beredandet af en tid af det ädelt menskligas uppklarning ur fördomarnas förmörkande dimmor, en uppklarning af himlen på jorden, som af tusentals dumheter, menniskobud, fördomar, convenancer blifvit höljd af moln.„ Det är en annan prest, som skrifvit så om *mitt* prestadöme. En lekman i Upsala har behagat kalla denna lära för en „Satans-cult.„ Hvilketdera tycker du, förträffligaste broder?

Religionen och moralen hafva sålunda varit mitt hufvudfält; med samhällsproblemernas lösning har jag först på sednare åren befattat mig. Att kullrunka traditionerna och troheten mot lagar, författning och öfverhet, deruti har jag, af brist på tid, måst lemna priset åt Dig och de andra, väl vetande att arbetet var i goda händer, och inseende att när religionen och moralen (den falska, förstås) falla, så ramlar ock samhället – och tvertom. Vi kunna således, såsom *Arcades ambo*, med godt samvete taga emot den rökelse man egnat oss. Mellertid har jag ock på *ditt* fält uträttat något smått, om än blott i negatif väg: jag har betäckt Reformsällskapet med glansen af mitt namn och min auctoritet; jag har ock arbetat på „det europeiska„ och svenska „Missnöjet„ – och har således i den vägen någorlunda gjort skäl för den sold jag af dig åtnjutit.

Jag har till och med, såsom du tycker, gjort öfverloppsverk, då jag, på mitt sätt, ifrat för kyskhetens iståndsättande, för bankerutten, för contraktsbrott, mened och förfalskningar, när sådant med himmelskt sinne begås, och i skrift bedrifvit andra små s. k. horreurer, dem du sjelf icke gillar, men dock i din tidning, direct eller indirect, låtit beprisas. Jag höll på att glömma tillägga, att jag heller aldrig studsat tillbaka för dolken och arseniken. Minns du, huru i *Skällnora qvarn*, mot slutet, Jan Carlson förklaras *oskyldig* till bondhustruns död, ehuru han åt henne „köpt hem åtskilligt smått från apotheket„ och laggt i maten, samt, när det misslyckades, genom giftpåsarne gjort sitt bästa att få henne ur verlden? Och denna Qvarn-bok hör likväl till dem, som blifvit mest berömda och väckt en nästan enhällig förtjusning. Har du läst *Jagtslottet?* Der kysser Furumo den sköna men lättfärdigt vacklande Magdalena, på det hon skulle bli „ärlig och täck i sin själ„ sedan knuffar han ned henne i strömmen, på det hon skulle få dö „i sin skönhets stund.„ Hvarför baxnas man nu, att *jag* gjorde likaså med von Schewen, allenast med den lilla skillnaden att jag väl ej kysste honom lekamligen, ty han är i utvärtes måtto just icke älskelig, men jag gaf honom i mina tankar broderkyssen, såsom en förpassning, invigning och helgelse till evigheten; för öfrigt sparkade jag icke gubben in i andra verlden, utan gaf honom i stället ett par gran pulver att tära på. Sådant förändrar ej sakens natur. Förstå mig rätt. Jag gillar icke mordet när det användes „af nyck eller förflugenhet„ icke arsenikens

bruk till daglig utspisning; sådant skulle vara gement, inhumant (och du har sjelf, till och med efter katastrophen, vitsordat min „humanitet„). Nej, slikt *går ej an;* men medlet är tillåtet, när man sjelf är i yttersta klämman, och handlar med rent sinne, och det är till och med en helig pligt, när man har en rätt god sak, och derigenom kan rädda en själ för verldens förförelser och otäckheter. Var viss på, att jag skulle visat dig, min egen vän, samma godhet, i fall jag hunnit så pass långt med dig, att du kunnat dö „i din själs täckhet.„ Beggedera var förhållandet med mig och gubben, hvilket jag straxt skall upplysa.

Men först måste jag tala ett par ord till mina förra beundrare, som nu stå och gapa. „Hvad? i Herrans namn, säga de, står allt detta i Almquists skrifter? Ljuger han ej på sig sjelf? Har den förträfflige mannen sagt allt detta, eller blott fjerdedelen af detta? I sådant fall har han alltifrån begynnelsen varit en rackare, och A.B:s Utgifv. en infam förrädare, såsom den der understödt och beprisat sådana vederstyggligheter!„

A.B:s Utgifv. får tala för sig sjelf – eller *icke* tala, hvilket torde vara det klokaste – men hvad *mig* beträffar, träder jag öppet och ärligt inför eder och säger: »Ja; jag, Carl Jonas Ludvig Almquist, har så sagt, så lärt, icke sedan i går, utan sedan nära tjuge år tillbaka, icke hemligen och i smyg, utan offentligen. J, som nu kallen mig rackare, sen nu engång sjelfva efter i mina böcker! Hvar hafven J hittills haft edra ögon, edra sinnen, J åsnor? Äro mina läror vederstyggliga, hvarföre hafven J då beundrat dem? Hafven J gillat lärorna, hvarföre förargen J eder öfver lärarn, derför att han sjelf satt dem i verkställighet? Jag är prest, i egentlig och oegentlig mening, och det tillkommer presten att lefva som han lärer. Jag har gjort så – och vill af *er* icke veta af någon smälek.

Det enda jag måste erkänna är det, att jag, som författare, handlat med en klokhet och varsamhet, som jag var skyldig mig sjelf och min goda sak. Ihågkommande Corinnas varning till Pindarus, har jag icke „kastat ut alla mina perlor på en gång„ för svinen. Man skulle blifvit förblindad eller förbluffad deraf. Jag har ej meddelat dem i form af en dogmatik eller ett philosophiskt system; man skulle då af dum förskräckelse kastat min bok i väggen; utan jag har utportionerat och fördelat dem i ästhetisk infattning, hvarigenom de fingo ett ökadt värde, och, liksom giftpåsarna i Britas kjortel (se *Skällnora Qvarn)*, blefvo karbunklarna dessutom omärkliga för dem, som bar dem, men gjorde icke dessmindre sin helsosamma verkan. Vidare – måste jag afbida tänkesättens mognad, innan jag fullt demaskerade mitt artilleri, och slutligen är Tryckfrihetsförordningen icke att leka med i §. om s. k. blasphemier, i fall frågan skulle vara att följa lagen, och i förra tiden var detta verkligen vederbörandes mening.

Dermed basta! Nu vill jag i förtroende meddela dig, min Bror, den egentligaste och hemligaste nyckeln till dådet, ehuru jag fruktar, att du, jordenes arma träl, ej fattar sådana ting. Men – lika godt. Jag blef bekant med von Schewen, och hu! – hvilket mörker i hans själ; likväl öppnade han för mig sitt penningeskrin, och af tacksamhet beslöt jag för honom öppna ljuset. Borde jag icke det? Du vet, eller du vet icke, att några elementer af min philosophi äro hämtade från Swedenborg: alltså läste vi tillsammans denne siares skrifter, förstås med mina utläggningar (ty jag har från grunden förbättrat eller, så tillsägandes, omdiktat läran); än oftare läste vi „de fria Fantasierna, hvilka, såsom ett helt, stundom kallades den irrande Hinden„ , vi läste alltså mina Romaunter, mina Mabinigier. Jag gräfde, jag plöjde, jag sladdade och ristade fältet länge och förgäfves; jag ältade i den sega leran, så att svetten lackade; visst var det mergel i botten, jag menar gammalt bastant presthat, men föröfrigt var det öfverväxt med tistel och törnen: – alls ingen elevation, min bror – intet spår till cœlest sentiment, ingen aning om de menskliga rättigheterna, hvarken de förytterliga eller de oförytterliga. Mannen kände blott *obligationer.* Men som en nitisk själasörjare förtröttades jag icke; som en Hercules skottade jag i Augias-stallet; som en trogen herde tvättade jag min gyllene vädur, klippte honom, och bar hem i mitt tjäll den dyrbara, men för egaren, vid den årstiden, besvärliga ullen. Men du förstår icke bildspråket; alltså: jag ryckte upp subjectet med all min makt; jag lät honom genom en springa titta in i Andarnas verld; lät honom på afstånd skönja det Nya Jerusalems minareter och guldcoupoler, mellan heliga palmer, sycomorer och cyparisser. Den spiken drog. Grumlet började klarna, en liten

paradisfogel sjunga i hans själ, en aning gry om det Räta och Rätta; på den mörka bottnen liknade det sig till hvithet, till en gråblå täckhet, visserligen, jag erkänner det, med ännu en stark dragning åt det gula. Du kan se efter hvad det betyder i färgornas symbolik. Visst återstod mycket innan man kom till det azurblåa, purpurröda, flamboyanta. Men längre kunde man icke komma med den trälen. Platt omöjligt, min bror. En penningemenniska kan icke blifva en „Purpurgrefve„ , men en „Magus i norden„ kan förvandla kol till diamant – eller något ditåt. I alla fall kunde processen ej längre fortsättas. I Maj insjuknade lärjungen, fast lindrigt; men vid 77 år är man lätt uppskakad, blir barn på nytt, blir svag för de vidskepelser, man kanske afskuddat sig alltsedan barndomen; alltså fruktade jag, att så bergfast han än hittills stått emot alla frestelser, presterna dock till slut kunde få honom i sina nät, tratta i honom de föråldrade traditionerna, och allt det der, som hör till det conventionella; och således i grund förstöra mitt verk. Alltså medan hans själ ännu befann sig i sin största möjliga skönhet, sin skäraste täckhet, beslöt jag befria honom för frestelserna, och förflytta honom till de saliges öar, till jaspispalatserna och rosenlundarna, bland sagodiktande Mournis, bland mabinig-qvädande och nagginoth-knäppande liljejungfrur, till Smaragdbruden, till Azilia, Stellamira, Tintomara, Solaviv, Qvarn-Brita och hundra andra, mellan hvilka han kunde få välja, nej, få allihop, dock undan för undan. Tre gånger administrerade jag, såsom prest af den äkta framtidsreligionen, den sista smörjeisen; men fastän hans vilja var upprorisk mot mästarens, fastän han ej kunde öfvervinna det djuriska instinktlifvets förskräckelse för den hvita soppan, det själaräddande *aqua vitæ*, stretande, i sin andas förmörkelse och förstockelse, emot det viaticum hans själasörjare så kärleksfullt räckte honom; fastän, säger jag, han fegt ville lefva, då en högre och visare vilja beslutat hans död, fastän han cyniskt än klibbade fast vid de usla sjuttontusen och derom till min olycka bråkade så högst miserabelt; – oaktadt allt detta, var han ändock så pass underkufvad, att han icke misskände min välmening, ty han vägrade, som du vet, ståndaktigt att anklaga mig. Märk nu min makt öfver alla, som kommo inom min berörings trollkrets, på alla, säger jag, utom på Hedda Häger. Änskönt jag måste hata den fördömda qvinnan, erkänner jag dock, att denna piga hade större vett, större skarpsynthet, större psychologisk insigt, bättre förstod „min charakters och min läras sanna bana„ , än hela allmänheten, än mina beundrare, de paddorna, än hela myrstacken af dessa smågenier, som i mig dyrkade storgeniet, än (förlåt mig!) du sjelf, min förträfflige vän, som i femton år dagligen umgicks med en prophet och ändock (i fall du talar uppriktigt) höll honom för en åsna, d. v. s. en sådan, som icke hade någon högre mission än dina andra legohjon, hvilka för solden voro skyldige att strida för *dina* lumpna interessen och för *dina* platta grundsatser våga heder och frihet i den kamp, du behagar kalla „ljusets och mensklighetens.„ Dock nog! Obehörigt och dumt folk blandade sig i våra privatangelägenheter: – korteligen jag är nu landsflyktig, och du skall få se, man slutligen får upplefva den scandalen, att den arma syndaträlen omvänder sig på det gamla, triviala och fatala viset, och blir salig i en annan himmel än jag och han sjelf förberedt åt den gode vännen.

Se der har du rätta tråden till den trassliga härfvan; men sätt icke denna förklaring in i bladet, försvara mig inte på det viset; ty allmänheten, som ej förmår lyfta sig upp till det rent cœlesta, skulle då tro att jag antingen med henne ville spela komedi, – eller vore en förhärdad hycklare.

Jag rasar i mitt inre, när jag tänker på, huru, om ej „servanten„ Hedda varit en sådan Argus, hela den sinnrikt uttänkta anläggningen skulle fått den lyckligaste upplösning, liksom i en roman eller ett dramatiskt konstverk, till auctors och publikens ömsesidiga belåtenhet, – huru allmänheten och landets snillen skulle fortfarit att dyrka mig som en härold för ljuset och framstegen, och huru du och jag i många år kunnat fortfara att fäkta för det goda och täcka. Men en piga – f. besitta den illmaringen – ryckte ärekronan från min hjessa, masken från mitt anlete, och nu – sade jag nyss – skriker man så vildt och så dumt!

Och i detta „hundskall„ har äfven *du* förenat dig. *Et tu, Brute!* Du har, äfven du, kallat mig missdådare, himlat och förkorsat dig. Men med hvilken rätt, min värdaste Bror? Du har väl icke tillåtit mig, att framställa mitt „egentligaste„ , mina „kärnspråk„ i din tidning, men din tidning har dock, den ena gången efter den andra, *in amplissima forma* godkänt alla de böcker, deruti min kärnlära är framstäld. Har du icke

läst, men ändock berömt dem, så är det så mycket sämre, och har du läst dem, utan att förstå dem, så är du, som de andre, ett fä, ett får – men sådant får ingalunda antagas om dig, en man med ditt hufvud. Än mer. Du har uttryckligen, förut liksom efteråt, vitsordat „min mångåriga och varma strid för det goda„ för „humaniteten„ , och huru *jag* förstod *det goda* och *humaniteten*, det visste man, såsom jag redan tio gånger förut tillräckligen bevisat. Slutligen vill jag bedja dig rätt eftertänka följande. Du gillar sjelfbevarelse-rätten i förnuftsstaten, således väl icke i monarchien, som är en usurpation, men väl i republiken, som är grundad på allas rätt, på förnuftet och dygden. Således eger väl det souveräna folket att slå ned dem som slå, eller blott hota med anfall; men om en Furste, med biträde af sin polis, sina soldater och sina slafviska anhängare sätter sig på tvären, och ej genast concederar smått och stort, så länge han har en trasa af kungamanteln qvar på kroppen, så är det olofligt, och om han straffar statsförbrytare, så är han en tyran, en blodhund, en Haynau. Öfver denna distinction, min Bror, kunde väl ett och annat sägas, men derom må man ansätta Dig från ett annat håll; *mig* tillkommer sådant icke. *Enfin*, du medgifver sjelfbevarelse-principens rättmätiga användande af Republikanarne *i statslifvet*, men du nekar Republikanarne dess användande i deras *enskilda* lif. Du har gillat, såsom dina motståndare bruka emellanåt förekasta dig, morden på Rossi, Lichnowski, Averswald, Latour och Lamberg, och deruti har du ofelbart rätt, så vida desse män verkligen stodo i vägen för det godas seger; men dervid stadnar du, och skriker öfver missdåd, vid försöket att undanrödja en von Schewen, hvilken du dock ganska väl känner. Du vet likaväl som jag, fastän vi icke ansett för precist nödigt att offentligen erkänna det, att nyssnämnde statsmän hörde till de allra ädlaste i samtiden, och dessutom till dem, som ville och arbetade för reformer, väl blott på öfvertygelsens väg och inom de gränsor, der *de* ansågo sådana för praktiskt möjliga. Men om en von Schewens lif antastas, – så, Gubevars! då gastar och ropar du. Så långt, min Bror, får du ej sträcka din partiskhet för en penningemenniska. Nej, svarar du, jag skiljer mellan politiska dåd, som, utöfvade i ren välmening för mensklighetens och frihetens sak, böra vara strafflösa, och enskilda brott, begångna för blott en enda individus fördel och vinning. Men, värdaste Bror, om ett mord öfverhufvud är ett brott, så förändras icke dess egenskap det ringaste, antingen det utöfvas af en folkmassa, af ett revolutionstribunal, eller af en individu, antingen motivet derföre är allmän eller enskild vinning. Lägg till den ledsamma erfarenheten, att alla revolutioner i äkta anda ha hittills slutat med att litet förr eller sednare införa Cæsarismens och bajonettens välde, så att våra vänner, revolutionärerne, tills dato haft den fatala otouren att endast arbeta för träldomen och brutaliseringen. Men jag låter detta argument fara, ty man måste aldrig misströsta om det godas seger, utan ideligen minera och revolutionera, göra om experimentet för tusende gången, fastän det förut misslyckats 999 gånger. Derom äro vi ju alldeles ense? Men återkommom till skiljepunkten. Eftersom Bror icke gjort logik och tänkande till hufvudsak, vill jag än mer förtydliga saken. Antagom att jag satt mig i spetsen för en såkallad fredlig demonstration, som så lätt enligt uträkning öfvergår till insurrection, så riskerar jag ingenting mer i våra humana tider, än att på ett eller par år bli insatt på en fästning; de lif, som för min skull blifvit spilda, komma aldrig i fråga; tvertom är det jag, som blir ansedd för martyr, blir fritt och hederligt bespisad på statens bekostnad; jag antager titeln af Statsfånge, som är förnämare, men mera indrägtig än Commendeursbandet af Wasaorden; jag skrifver och utgifver böcker (ty min fångenskap är blott för syn skull) och förläggarn femdubblar sitt honorarium. Jag har således gjort en ganska god affaire; derföre om Aftonbladet skulle taga någon knäck i prenumerationsvägen, så gifver jag dig ett godt råd: låt sätta dig på Waxholmen, och skrik sedan öfver våld och ovärdig behandling, värre än Napoleon på S:t Helena. Men antagom att min insurrection segrar, att jag kunnat uppsvinga mig till höjden af en Lafayette, Mirabeau, Bonaparte, Lamartine, Kossuth, Mazzini; så står jag på maktens tinnar, så länge herrligheten varar, och måste jag fly, så håller jag, som en frihetens heros, ett segertåg genom Europa, firas och förgudas, och när jag seglar öfver Atlanten, så vänta mig nya triumpher, och Förbundsregeringen inköper åt mig 5000 acres jord. Hvem tänker på att mitt experiment kostat tusen sinom tusen lif: de, som stupat i kampen *emot* mig, nedstoppas i en grop och anses ärelösa; de, som stupat vid min sida, begrafvas med äresalvor, och på deras grafvar strös blomster. Ju större nöd, ju flera milliarder assignater jag bragt öfver mitt fädernesland, ju flera slagtfält det räknar, ju flera skördar nedtrampats, ju flera slott och kojor, städer och byar som laggts i aska, desto större är min ära. – Men, invänder du, hvarthän

syftar allt detta? Sådant är ju alldeles som det bör vara? – Ja visst; men om du beviljar en svärdets och våldets man, kämpande för hvad vi och andra kalla frihet och mensklighetens sak, alla dessa rättigheter, all denna ära, så fordrar jag detsamma för den civila mannen. Med mitt geni och min fantasi verkar jag för samma heliga sak, icke med krut och kulor, ty sådan är ej „min charakters bana„, men genom tidningsartiklar, böcker, manifester och nya samhällslagar, och det kraftigare i längden än våldets män, hvilkas minor explodera och lemna endast grus och stenhopar efter sig, medan den genialiske skriftställarens idéer innötas och inpreglas, långsamt men varaktigt. Har nu krigaren, förutsatt att han strider för friheten och republiken, en obestridd rätt att slå ned allt som gör motstånd, att pålägga brandskatter, förmögenhetsafgifter, utgifva falskt mynt (assignater, Kossuthnoter, som omöjligen kunna inlösas med allt Kaliforniens guld), – rätt, säger jag, att begå allt detta, förutom alla de onödiga och okynniga ohyggligheter, som i det oregelbundna kriget ej kunna undvikas; – är det så, så begär jag samma frihet för den, som i det stilla arbetar på kampens förberedelse, på sinnenas mognad för emottagandet af den nya upplysningens välgerningar. Jag begär att den rätt, som erkännes på gatan, också må få gälla inomhus. Äfven författarn har sina materiella behof, han måste lefva, – det första villkoret för att kunna skrifva – liksom för krigarn, för att kunna slåss. Har han egna medel, räcker hans förtjenst till, kan han få liktänkande att godvilligt contribuera för det goda ändamålet: – så mycket bättre. Men att förmå en herr von Schewen att begripa hvad det vill säga att arbeta „i skapelsens mening„ – platt omöjligt, min Bror! Återstår alltså användandet af tag-rätten; krigarn tager med våld; sådant ligger ej i fredsmannens makt, hör ej heller till hans yrke, alltså – du förstår, jag vill ej uttala det gemena, otäcka ordet. *Eh! que voulez vous?* Sedermera, för att sopa igen spåren, måste jag hvälfva misstankarna på tvenne oskyldige, hvilket verkligen var mig motbjudande, och slutligen taga min tillflykt till det hvita pulfret, öfver hvars användande, äfven om det lyckats, jag alls inga förebråelser gör mig, emedan jag blott följde sjelfbevarelse-principen, och dessutom – du känner subjectet. De, som *in totum et tantum* förkasta användandet af denna princip, utom i öppen strid mot utländska fiender och inhemska fredsstörare, till försvar för fosterlandet och hemfriden, de, endast de, ha rätt, att fördömma mina handlingar, och vid *deras* dom får jag finna mig. Men mot dig och dina Aftonbladister protesterar jag med stolthet och harm: till eder säger jag: er rättslära är en halfhet, ett oting: J gifven tusende lif till spillo åt den frisinnade upprorsmannen och låten honom i allo trampa lagarna under fötterna; det rörer eder icke mer än en sten; J berömmen honom på köpet, binden kransar och tänden rökverk åt canaillen, – ty af den arten är tyvärr oftast det folket, fast deras sak, förstås, är helig. Men blir det fråga om, att en obeväpnad kämpe för samma heliga sak kommer i nödvändighet att bryta de conventionella, af honom aldrig underskrifna, kanske besvurna, men aldrig i hjertat godkända fördragen, och blir det fråga om en girigbuks, en procentares struntlif, då – gubevars – då får man skriket och anfallen från begge lägren emot sig. Du ser, min vän, att din och dina Radicalers lära ej hänger ihop. Conservatism eller Socialism! Mellan ettdera måste man välja. Allt hvad som ligger deremellan är fusk, är fnaskeri, är kladdande – antingen hyckleri, feghet eller sjelfbedrägeri.

Hvad som dock mer än allt annat innerligen förtryter mig är det, att en hop nöt, som i tjuge år dyrkat mig, utan att känna eller begripa mig, nu taga sig för att säga, att jag på sistone blef galen. Säg de dumma dj- att jag med djupt förakt tillbakavisar detta slags försvar. De lära vara nog oförskämda, att påstå, att mitt vanvettiga beteende bevisade en slik sinnesfrånvaro. Hvad? Kunde jag förutse, att det skulle falla den gamle, halfblinda mannen in, att tvertemot sin vana, inventera sina reverser på egen hand; att sedan visa en annan mina omskrifna förbindelser, då han annars uteslutande i allt höll sig till mig. Och kunde jag gissa till, att Hedda Häger skulle vara så fördömdt misstänksam, hafva ett så hundiskt väderkorn, samt att billetten till Amanda Brandt icke skulle taga skruf? Nej, påstår jag, planen, fastän något för djerf, var fint, konstrikt, rigtigt artistiskt anlagd: mången romanskrifvare skulle afundas mig den: det förtryter mig, att jag ej sjelf förr påhittade och begagnade den i en af mina romaner. Man får icke bedöma förtjensten af ett genistreck i praktisk väg efter den misslyckade utgången. Sannt är, att jag bar mig litet klumpigt åt med bränvinet och hafresoppan; men det var handlaget som felade, icke hufvudet. Sannt äfven, att jag för hastigt, för brådstörtadt måste gå på med mina experimenter, hvarigenom misstankarna ökades; men tiden tillät icke

annat.

Man har ock som prof på min förmenta förryckthet anfört den fatala ProMemorian. Min blod kokar öfver en sådan dumhet. Tisdagseftermiddagen får jag veta, att jag är angifven och innan nästa morgon kunde jag bli gripen. Förut måste jag uträtta hundra ting ute, och ett tjog hemma, skrifva bref och fullmakter, taga afsked af de mina, packa in, rifva sönder papper. Store Gud! är då så underligt, att man i denna hast, denna något upprörda sinnesstämning ej sköter sina göromål med vanlig ordentlighet, qvarglömmer eller ej hittar en papperslapp? Må hvar och en, som så orättvist klandrar mig, komma i samma läge! – I alla fall, månne det kan förnekas, att jag rätt klippskt och fintligt praktiserade mig ur landet? Bed mina belackare, de fordom förtjuste, litet tänka efter om en vettvilling bär sig åt på det viset. Bed dessa uslingar dessutom fråga min embetsbroder och klubbkamrat i Götheborg, som böd främmande på mig, som vid toasten harangerade mig i termer, som min blygsamhet förbjuder mig upprepa, som gaf mig en ansenlig penningeförsträckning, om *han*, också sjelf geni, eller hans gäster förmärkte att skrufvarne suto annorlunda än på gamla viset, då du och jag utbasunade hans lof. Bed dem fråga Landskamereraren i Landskrona, om han skådade mig bakom masken! Och detta allt oaktadt, påstår det enfaldiga byket, som aldrig var värdigt den äran att få dyrka mig, att jag var förryckt! Det upprör mig ända in i djupaste själen. Jag är rädd om min ära.

Apropos! Låt mig veta om sistberörde embetsman, som af ungdomsvänskap och politisk sympathi gaf mig passet, fått någon skrapa eller värre förargelse för den saken skull! Det skulle vara mig obehagligt. Eller ville Vederbörande med flit låta mig komma undan? Kanske fruktade man, att, i fall du tillåtit mig under processen begagna A.B. och du sjelf täckts använda din kända talent för mitt bästa, vi kunnat gifva en passande färg åt affären samt slutligen, och med tillhjelp af alla de frisinniga halsarna, vända om opinionen, ja kanske till och med åstadkomma en gåsmarsch eller annan fredlig demonstration, eller en liten nätt emeute, utan just mycket blod, till min rehabilitation.

Dock min kanske förhastade, möjligtvis fega flykt har fönderfvat den utsigten, och onekligen komprometterat dig. Men repa mod! Förtröttas ej i den fortsatta kampen för det goda; klif bara, om couraget ej fattas, ett par pinnar högre upp på stegen! Lyckligtvis föreföll min eclipse icke under prænumerationstiden. Allmänheten skall innandess glömma bort mig, liksom hon redan glömt Elof Lindman och Sandvall, eller ock, hoppas jag, skall man blott minnas mina skrifter, min genialitet, min frisinnighet och min strid för ljus, för rätt och sanning. Ju mer du håller fram den saken, och ju förr du slutar upp med det dumma pratet om „missdåd„ och „sinnesaberration„ , dess bättre för din och min reputation. Säg detsamma åt Crusenstolpe och de andra: jag har sett af hans sednaste „Ställningar„ , att han är min uppritige vän och trofaste beundrare, men han har något dummat sig, äfven han, och sett saken på den sneda och platta sidan.

Innan jag slutar, vill jag berätta att jag håller på att här, i nya Verlden, skapa mig en lysande och ärorik ställning (hvarom mer härnäst), och arbetar lika oförtrutet i mitt apostoliska kall. Här är visserligen en hel hop redan undanarbetadt, men ännu sitter qvar, i de östra staterna, mycken puritansk surdeg, ett envist fasthängande vid de traditionella fördomarna i gudalära, seder, äktenskap och familjelif, laglydnad, med ett ord den vidskepligaste respect för det „ceremonihelgade„ , „det aftalade„ , „det beseglade.„ Det är blott vid vissa tillfällen, som folket erinrar sig sin souveräna enrådighet, och då, i ögonblicken af hög passion, bryter igenom lagarna, och som man alltså märker sig vara i en republik. Men det blir bättre och friskare, ju mer man kommer vesterut; folket i massa och den enskilde har der i det närmaste afskuddat sig de conventionella bojorna och lefver skäligen „i skapelsens mening„ – men utan all slags poesi och ästhetisk skönhet, hvilken jag anser ovillkorligen böra vara förenad med naturlifvet: annars har man endast den simpla råheten och bestialiteten. Jag arbetar nu, till en början, på att organisera lynchlagarna och få dem erkända som statsprincip, ty ännu utöfvas de blott som ett praktiskt supplement till det lagstadgade. Egentligen utgöra de grunden för mitt system, men detta löper, som du vet, ett godt stycke väg linien framåt,

i det *räta* och *rätta.* Farväl!„

P. S. Jag håller på att låta öfversätta mina böcker med vissa restrictioner på engelska: jag är nyfiken att erfara huru de skola smaka philosophen Emerson. — Vid genomläsandet af min långa epistel, blir jag varse, att jag skrifvit diffust och kanske litet confust, samt repeterat samma saker i olika ordalag mer än engång. Vissa Rec. ha förebrått mina skrifter samma lyten: må man så mycket mer urskulda detta i ett bref, skrifvet i flygande och under flera afbrott21.

Skall den fingerade prophetia vi ofvanföre lagt i Almquists mun, gå i fullbordan? Skall nu, efter allt detta, allmänheten denna gång omsider öppna ögonen? Skall hon fråga sig sjelf, om den religion och den samhällslära, som i tre af Sveriges största och mest spridda tidningar blifvit predikad af en Lindman, en Sandvall, en Almquist, kan vara den äkta och sanna? Skall hon vidare tro på Aftonbladet, hvars innersta själ, tankställare och medarbetare, en man så länge varit, som i theorien försvarat mened, förfalskning och mord, när nemligen individen behagar anse sig ha giltiga skäl dertill, – och som ock på samma förskräckliga vis beseglat sin lära med gerningarna? Och hvad skall slutligen den goda Allmänheten tänka om Utgifv:s egen moral eller förstånd, som än i dag kallar denna demoniska lära för „höjden af bildning„ , detta lif (sista acten undantagen) för en „kamp för det godas seger öfver det onda?„

Eller skall A.B:s-furstens makt gå under, icke genom sanningens vapen, utan genom den af honom så ofta använda lögnens? Han, som så ofta försvarat uppstudsigheten i alla dess gestalter, har slutligen till sin förvåning sett anarchien innästla sig inom hans egen verkstad, en arbeterska 22 resa sig mot husbonden samt finna en publicist, som advocerat så som han sjelf advocerat mot andra, men vida gröfre och plumpare, och med framdragande af långt skändligare och ärerörigare beskyllningar. Hr Hjerta tyckes mycket lida af en fiende, som andra skulle föraktat, emedan han mycket veklagar, och emedan han emot honom användt vapen (lagens), hvilkas användande han dittills så ofta ogillat och dem han dittills bemödat sig att göra uddlösa. Vi skulle, för vår del, uppröras vid skådespelet af denna ihärdiga, grofva och skoningslösa förföljelse, dessa skändliga träsnitt, om vi blott kunde låta bli att minnas, huru den nu marterade sjelf förföljt och svärtat alla de ädlaste och bästa offentliga män af motsatta tänkesätt inom och utom fäderneslandet, och tvertom upphöjt slödder, till och med notoriska bofvar, när de endast beträdt agitationens eller upprorets bana. Detta, och så mycket annat, har gjort att vi anse för vår och alla goda medborgares pligt, att sätta oss emot och bekriga en tidning, som sprider så mycken moralisk pestsmitta, liksom vi förut, under deras glorias dagar, bekrigat Argus och Går-an-lärans lagstiftare. Derföre hafva vi ej velat försaka detta tillfälle att tala ett varningens ord till ej allenast allmänheten, utan ock (om möjligt), uppskaka Hr Hjertas samvete, och bringa honom till någon besinning om hvad hans egen frid och samhällets tillhörer. Oss synes det vara honom och hans tidning långt värdigare, att, om ej rent af ansluta sig till den andra sidan, dock åtminstone gå några steg dem till mötes, som aldrig hyst någon fientlighet emot hans person, aldrig angripit honom personligen, och som önska hans lofliga företag all möjlig framgång, – än att fortfarande qvarstå på samma linia, på hvilken Almquist gick längst fram, och der nedanom honom står en legion, som i sina grundsatser knappast äro bättre, – menniskor, som af A.B:s Utgifv. understödde på flerfaldigt vis, genast, när den egna fördelen bjuder, förvandla sig till sin välgörares bittraste fiender och icke sky hvilka vapen som helst, emot hvilka den anfallne står värnlös, emedan hans röst ej tränger till den slags allmänhet, inför hvilken han anklagas och smädas. Må Hr Hj. betänka huru han sjelf, fastän på ett mindre groft, men derföre icke mindre smärtande vis, marterat så många andra, af hvilka en del icke kunde försvara sig, emedan de stodo för högt, andra åter, som kunde och ville det, betogos denna möjlighet, emedan A.B:s spalter för dem tillspärrades. Må denna tanke, denna smälek, denna Nemesis och slutligen denna sista skräckfulla katastroph, hvilken vi hört och förmärkt djupt gått honom till sinnes, vara honom en allvarlig väckelse! Dessa ord äro det djupa allvarets, den uppriktiga välviljans. Missförstås de, föraktas de –

que son destin s'accomplisse! Men det skulle vara högst beklagansvärdt, om svenska publicismens ledning skulle falla i än sämre händer, – i deras, som nu söka ro opp sig på den stora tidningens bekostnad och till någon del ock deruti lära hafva lyckats. Derföre önska vi uppriktigt framgång åt Aftonbladet i reformerad anda.

Noter
1)

Så vida vi ej som poeter vilja anse George Sand och Eugène Sue. Det är först nyligen Victor Hugo slutit sig till Socialismen. Den röda republiken har i Tyskland haft många sångare, men vi känna ej om de tillika äro Socialister.

2)

Sådan lär äfven meningen vara i den Owenska communismen.

3)

Vi hafva flera gånger, både nu och långt för detta, hört många förebrå Rec. i Sv. Litt. Fören. Tidn. de loford, som der tilläggas «de fria Fantasiernas» Förf. Vi vilja icke bestrida, att dessa äro nog starka, att constructionen af hans skaldenatur är temligen uppgjord på fri hand, mer efter Rec:s öfvertygelse om hvad mannen lofvade blifva, än hvad han verkligen blef, samt slutligen att Förf:s förtjenster blefvo alltför starkt framhållna, i jemnförelse med lytena. Men denna behandling torde dock befinnas mer än förlåtlig, då man besinnar först och främst, att A. såsom Förf. då var ung och nybörjare, och att hans producter, oaktadt alla skrofligheter och annan förvridning, obestridligen innehöllo drag af snille och genialitet, hvilka berättigade till de största förhoppningar, om neml. Förf. velat, liksom de stora mästarne, bortlägga sina fel och ensidigheter i stil och åsigter, i stället för att, såsom skedde, otillgänglig för kritiken, äfven den vänligaste, deruti mer och mer stelna och förhärdas. För det andra bör anmärkas, att fastän A. redan då lät framblicka en och annan af sina hemska och dämoniska åsigter, skedde detta så i förbigående, så under ironiens slöja, så i fantasmagoriens prismatiska spectrum, att många läsare icke alls blefvo det varse, andre icke visste om det var allvar eller skämt, en blott paradox, en lös, förflugen tanke. Kommom ihåg att sjelfva Goethe och Schiller *(sans comparaison* föröfrigt med de svenske Romaunternes Förf.) begynte deras bana med sådana, väl till utförandet oöfverträffliga, men till andan betänkliga arbeten som *Werther* och *die Räuber*, hvilka en lång tid gjorde Tysklands unga damer och studenter förryckta i hufvudet. Skefheten i A:s rigtning undföll mellertid icke Rec. i Sv. Litt. För. Tidn. Han säger (1834, sid. 135): «Det beror på verkets fortsatta, och än mera på dess fullbordade utgifning, *huru långt* Rec. kommer att fortfara i öfverensstämmelsen med dess synpunkt och tankegång. Ty äfven från denna väg kan man inledas på villostigar af så svår art, att hela den åsyftade harmonien just der, hvarest man väntar den melodiska försoningens högsta fulländning, slutar i en oupplöst missklang. Läsare gifvas, som redan tycka sig ega ett och annat skäl att befara detta: och då de anse den gåtaktige Richard Furumo för en masque, bortom hvilken Förf. står gömd i egen person, kunne vi, efter äfventyret med «den vackra Magdalena», ej undra, om de finna både honom och hela hans förehafvande – *betänkliga.»* — Man finner häraf, att Rec. redan på förhand afgifvit sin reservation mot utvecklingen af denna kakodämonism. – Då vidare Förf. antyder, att Jagtslottets egare ej tillät att allmängöra mer än vissa stycken af sällskapets bedrifvande, utan ville «behålla för sig qvar i manuscriptisk skepnad allt hvad som utgör deras *egentliga*», antyder Rec. det oärliga uti att blott framlägga, liksom för att «känna sig före», vissa stycken, de der voro af den art, att man «deröfver med skäl kunde skaka hufvudet.» – I artistiskt hänseende klandrar Rec. det «vargartade» i Vargens Dotter, «den allegoriserande dimmigheten» i Hermitaget, «kärleken till det bisarra och barocka» i allmänhet – «den något dämoniska *mjölkdrickaren på*

Råbäcken, den vidtbereste och vidtbeläste, men lika bokhatande, som sagoälskande Richard Furumo ... ett mellanting af lärd och landtman, af philosoph och bonde, af skald och hästläkare»; – han klandrar vidare Förf:s ofta falska bruk af ironien, hans reflexions kyla, tillskapandet af en *gjord* Natur *(Nature factice)*, plattheter, som vilja anses för naturligheter och naivetet, långsträckhet och skroflighet, bristande harmoni i versbyggnaden, Rospiggska imperfecter *(klöpp, röck)* o. s. v. Recensionen slutar sålunda: «Det är ett verk, hvars lyten äro, till en del, ytterst lätta att undvika, men hvars skönheter äro ytterst svåra att likna; ett alster af glödande känsla, sinnrik bildningsgåfva, sorglig erfarenhet och *glad vetenskap":* – ett omdöme hvilket A. tillgodogjort sig i den till en del sjelfbiographiska art. i Biographiskt Lexicon. I № 5 af Sv. Litt. Fören. Tidn., Febr. 1835 granskas B:d IV och V af de Fria Fantasierna, innehållande Tintomara och Ramido Marinesco, och i Dec. samma år B:den VI och VII, inneh. Baron Julius K**, Signora Luna, Colombine m. m. Äfven der klandras samma lyten, men med framhållande af betydliga poetiska förtjenster i R. Marinesco och Signora Luna. Alldeles oväntadt, och till en del i strid mot hvad Rec. förut ställvis yttrat, är dock följande slutomdöme: «I sin vida djupare naturkänsla och naturbekantskap, sin oskrymtade kärlek till Gud och Menniskor, sitt fasthållande vid Christusläran och trygga hvilande på hennes bergfasta

4)

Vi åberopa Hr Hjertas naiva bekännelse i en tvist för flera år sedan med Dagligt Allehanda, som, oaktadt de båda bladens dåvarande *entente cordiale* i politiken, försyndat sig i detta hänseende.

5)

Rättvisan fordrar, att göra ett undantag – men blott ett enda – för det äldre Dagl. Allehanda. En af mina Noveller – ett obetydligt skämt, först tryckt i Nordstjernan, sedan i det nyligen utkomna häftet af Novellerna, – blef ej allenast omtaladt der, utan ock med loford vida öfver dess förtjenst. Med någon förvåning såg jag sednast att samma bit funnit nåd inför den allvarsamme Bore.

6)

Stället lyder sålunda: «Manhemsförbundet, en förening af en på en gång patriotisk, theosophisk och romantisk syftning, *praktisk* ej mindre än theoretisk, i spetsen för hvilken den *genialiske* Almqvist stod» ... I noten tillägges: «Almqvists sedermera *ensamma*, men talrika sympathier väckande bana ligger uttryckt i vår nyare litteratur.» – Så skref Geijer 1845. Han hade då glömt, att af Manhemsförbundets ynglingar (de fleste, så vidt vi veta, föröfrigt högst aktningsvärda) blef den ene förryckt, den andre sjelfmördare; – glömt, huru han tjuge år förut gycklat öfver den *idealiska* Manhems-colonien i Wermlands skogar. Ynglingarne togo saken allvarsamt och voro så goda arbetare, som fint uppfostrade ynglingar kunna blifva. Almqvist sjelf satt första delen af veckan på sitt torp och skref vers och romaunter, endast emellanåt läggande hand vid landtbrukets lättaste och snyggaste arbeten: om Thorsdagsqvällen kom hela colonien till det närbelägna bruket och lefde der till början af nästa vecka som andra civiliserade menniskor hos den gästfrie brukspatron W–n. Så berättas det åtminstone; det vissa är att colonisterne efter ett eller par år ledsnade vid naturlifvet och återvände hvar och en till de yrken, hvarför de blifvit uppfostrade och befriade sig efterhand från förtjusarens andeliga bojor. Så förhöll sig med det *praktiska* i Almqvists första samhällsförbättringsplan, som föröfrigt var ganska oskyldig, endast löjlig. I tredje delen af Perlboken har han på fullt allvar upptagit samma ungdomssvärmiska idée uti dikten; en skock studenter sätta sig ned på Jagtslottets egor och blifva idealiska torpare och verldsförbättrande «statsråder» hos herr Hugo, sedan förut Richard Furumo, liksom A. på Johannisfors, ensam föreställt den svenske torparen i nittonde seklet, som icke plöjer, icke sår, icke arbetar, men skrifver sagor och romaner, jagar och reser, och emellanåt spelar philosoph, verldsreformatör och parasit på herrgården. Vi, för vår del, kunna ej inse, att ett sådant bondlif är särdeles «praktiskt» i Sverige; fast sådant kunde låta sig göra i något af brödfruktträdens och dadelpalmernes land. Mellertid låtsar

A. till och med i sin sjelfbiographi, som hade försöket fullkomligen lyckats; så stor var hos honom – skola vi säga – lögnen eller illusionen. Han säger nemligen: «Jag öfvergaf hela det conventionella lifvet icke blott i litterärt (?) afseende, utan ock i lefnadssätt (?), och nedsatte mig i en landsort, alls icke som herre, utan på ett ganska reellt åkerbrukar-vis, utförande arbetet med egna händer (?). Man kallar detta svärmeri. Emellertid voro orsakerna icke ytliga, utan djupa, ur stora inre behof, som väl många känna, ehuru få gå dermed ut ända till det factiska, utan merendels nöja sig med önskningar, och dröja med dem, utan vidare extravagance, i sina kamrar.» – Icke med ett ord upplyses, hvarföre «de stora inre behofven» så snart blefvo tillfredsställde, och hvarföre «den mjölkdrickande Richard = Almqvist på Råbäcken», så qvickt återvände «i sina kamrar» – blef skollärare, och slutligen – troligen i följd af ett nytt «stort inre behof» – Aftonbladist.

7)

Näst efter den förut anförda artikeln i Ups. Correspondent, hvilken jag dock icke erinrar mig någonsin hafva läst, hvarken förut eller efteråt. Omdömet der är ofvanföre citeradt efter Sv. Litt. Fören. Tidning.

8)

Anslaget finnes inhäftadt framför Upsala Akad. Bibliotheks exemplar af ofvanberörde bok – troligen som ett litet bidrag till svenska puffväsendets historia.

9)

Se nedanför grunddragen af den Almqvistska samhällsläran.

10)

Festmåltiden i Götheborg hos den genialiske och frisinnige celebriteten, som på reformbanketten i Mars 1848 proclamerade, att «nio tiondedelar af svenska folket ännu voro *rättslöse*», jemte den erhållna penningeförsträckningen voro oss genom bref från platsen redan bekanta innan vår sednare artikel aftrycktes i Tiden, således innan andra blad derom berättat (förstås att de radicale derom iakttagit den vältaligaste tystnad); men vi ville ej vara de förste, som omtalade slika nyheter, fastän de på visst sätt kunna anses tillhöra offentligheten, såsnart nemligen den ärade gästen firas icke blott som enskild vän, utan som offentlig person, en kämpe för ljuset, sanningen och de «oförytterliga rättigheterna.»

11)

Förstås – med ganska många undantag.

12)

Hvem minnes icke, huru alla de liberale, tidningsskrifvarne framför allt, den tiden, då derom agiterades, med en mun bedyrade, att, endast indragningsmakten indrogs och pressen fritt finge utveckla sig, skulle den blifva ej blott loyal, spak, from som lammet, utan ock rättvis som Areopagen, – på samma sätt som nu försäkras, att ifall makten, utan all inskränkning, med fullt förtroende öfverlemnas åt massan, skall hon, genom blotta suveränetetens utöfning, plötsligt förädlas och ej vilja eller göra annat än hvad godt är. Det var vid discussionen om denna fråga, som Herr von Hartmansdorff yttrade, att han gjorde Hans Maj:ts rådgifvare inför samtid och efterverld ansvarige derför, att de styrkte Konungen till denna eftergift, utan förbehåll af någon annan controll. Men det var nu concessionernas och experimenternas tid: också återstod ännu det rönet till hvad grad radicalerna skulle blifva tacksamma för beviljandet af sina varmaste önskningar. Indragningsmakten försvann alltså, utan att något säkerhetsmedel sattes i stället: – och hvad hände? A.B. förblef hvad det var – fientligt mot konungadömet; Dagligt Allehanda och den Götheborgska Sjöfartstidningen blefvo under sina nya, ädla ledare vildare än någonsin, och en ny publicistisk yngel –

Söndagsbladet, Folkets Röst, Rätt och Sanning, Reform, Demokraten, – framträdde, som gingo ett godt stycke längre fram på framstegens bana än deras fäder och läromästare. Under gamla regimen hade denna scandalösa framfart varit omöjlig, ty sådana tidningar hade № för № kunnat indragas. Hade regeringen blott betingat sig en caution af några tusen Rdr, så hade inga trashank-redactioner kunnat uppstå. Då A.B. satte sig emot sistnämnde förslag, missräknade det sig icke mindre, ty det har ej kunnat hålla jemna steg med dessa skenkampar, dessa vid mager kost uppfödda race-springare, sålunda blifvit öfverflyglad i folkgunsten och måst dela lösnummer-rörelsen med sina yngre rivaler. Trenne af dem – Lindman, Sandvall och Almqvist – hafva nu lemnat täflingsbanan, men vi ha ännu föga mindre dyrbara klenoder qvar – och flera af den sorten äro utan tvifvel att förvänta.

13)

T. ex. dualerna *πλῶ, κανῶ, ὀστῶ* i st. f. *πλώ, κανώ, ὀστώ*; förutom flera andra som ej ens hade tryckfelens autoritet i originalerna.

14)

Ett af hans öfversättningsfel förtjenar för rolighetens skull att releveras, nemligen *δρόσος, dagg*, som af A. tolkades med *tö.* Hvarför? Han hade i ett tyskt original sett detta ord rigtigt öfversättas med *Thau*, och begick således samma fel, som när skolgossar, villade af ljudlikheten, öfversätta *Flinte* med flinta, *Kraut* med krut, *Schlossen* (hagel) med slott, *Ungewitter* (åska) med oväder o. s. v. Föröfrigt öfversatte A. *ὅτι* med *när, τόϑεν, ἔνϑεν* med *dit* o.s.v.

15)

Läsaren erinre sig, att Geijer år 1845 yttrade, att A. var *«ensam* i sina sympathier».

16)

Sedan A.B. blifvit förnämt och medtäflare i rörelsen uppstått, har Utgifv. åt desse *nolens, volens* upplåtit den lägre trafiken och beskylles derföre att hafva kallnat för «folkets» sak.

17)

Vi tala blott om hans första skrifter; de nyare känna vi icke.

18)

Denna och närmast följande citater äro hämtade ur den nyligen utkomna skriften: « Revolutionen i våra dagar», af Kapff.

19)

Lamartine har på sistone, på sitt alltid halfva vis, blifvit återigen halft conservativ eller reactionär.

20)

Denna Almquists ungdomsskrift trycktes, på sista arken när, redan 1823, men indrogs och macKulerades på hans unga Stockholmska vänners enträgna begäran, omtrycktes dock och utgafs 1839, likväl utan att insättas bland de «Fria Fantasierna.» Hans mest svärmiska beundrare den tiden blefvo mycket brydde, då man talade om Amorina, men urskuldade den som ett blott fantasispel, utan all intension.

21)

Förf. af denna brochur får bedja sina läsare om samma ursäkt och det på samma grunder.

22)

För att engång säga vår tanke om förhållandet mellan qvinnspersonen Åderman och Hr Hjerta, förekommer det oss, som skulle den sednare handlat fullt juridiskt rätt, men icke precist som en god och ädelmodig herre, än mindre som en folkets vän. Han tycks sjelf till en viss grad erkänna det, då han sagt sig vara ovetande om contrakterna, och kastat skulden på Hr Trouillet. Må vara; men är det ej husbondens första pligt att tillse att tjenaren och arbetaren vederfares billighet? Och att sedan taga den fattiga frökens ädelmodiga skärf, tyckes oss för öfrigt vara föga värdigt den rike mannen och stora fabriksherrn.